

Velikonočno pismo
prijatelju, ki ne veruje,
a išče smisel bivanja

V TEJ ŠTEVILKI

02 2016

UVODNIK

03

Alojz Rebula

Velikonočno pismo prijatelju, ki ne veruje, a išče smisel bivanja

FOKUS

04

Gospodarska kriza in združevanje naših ustanov

09

Odmevi in trpke primerjave

NAŠ UTRIP

10

Jernej Šček

Kultura je zame zdravilna hrana

12

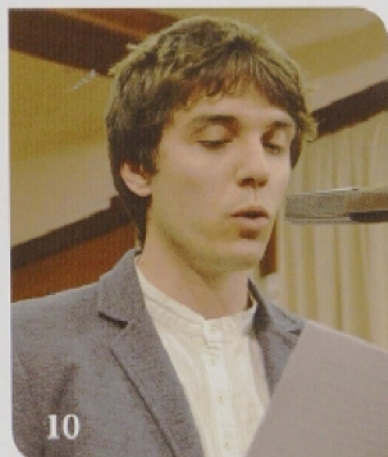
Vladimir Kos

Oda šestdesetletni Mladiki

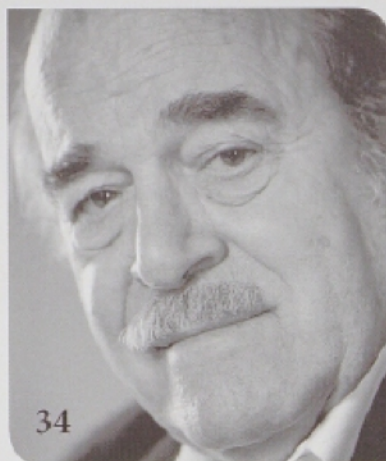
13

Manica Maver

O javnem nastopanju

10

34

14

Simona Vozelj
O dilemah narečij z inkluzivno noto

ANTENA

17

Novice

OBLETNICA MESECA

20

Saša Martelanc
Prof. Jože Peterlin ob 40-letnici slovesa

PREBRALI SO ZA VAS

22

Ciril Velkovrh
Irina Rahovsky Kralj

Maja Smotlak
Ko @DrFig tvita z @M_Choppyjem

Dr. Rozina Švent
Dva brata, trije svetovi

PRIČEVANJA

26

Erika Jazbar

»Prihodnost vidim v sobivanju različnih energetskih virov ...«

31

Mirella Urdih

Razmišljanje zdomske tržaške Slovenke (IV)

KULTURA

34

Marija Pirjevec

Košutova poezija med »strahom in pogumom«

37

Irena Žerjal

Poezija Ivanke Hergold

40

Marjan Frankovič

Za remake filma *Balada o trobenti in oblaku*

46

Danilo Pahor

Čustva v podobah

LITERATURA

48

Tomo Podstenšek

Sreča revežev

50

Vladimir Kos

Pesem z bodénega srcá

Velikonočno pismo prijatelju, ki ne veruje, a išče smisel bivanja

Alojz Rebula

Dragi Melhior,

najinega prijateljstva ni stkala vera, ampak kultura. Zato me je tvoje velikonočno voščilo začudilo, saj se imaš za neverujočega. Voščil mi sicer nisi banalnega praznovanja s pršutom, teranom in živco, ampak si mi zaželel samo »vesel praznik pomladi«. Pisal si v duhu civilizacije, ki dela iz krščanskega božiča »velik praznik zime«, iz krščanske velike noči pa »velik praznik pomladi«.

Za nas kristjane pa je to predvsem praznik Vstajenja. Vem za tvoje zadevne ugovore. Ali jih tudi samo slutim. Na primer:

Kako more mrtev človek oživeti v vseh svojih funkcijah, in to celo v povečanem telesu, ki ga materija ne ovira?

Odgovor: res, za človeka je to nemogoče, a Jezus iz Nazareta je bil za kristjane obenem tudi Bog.

Kako, da takšen velikanski dogodek, če je res bil, ni pretresel rimskega imperija, med rimskimi državnimi akti sploh ni bil registriran, kolikor je Pilat Golgoto v svojem poročanju sploh omenil. O Vstajenju so prvi šele po kakšnem desetletju poročali pripadniki nove vere, ki se je začela širiti v Rimu.

Odgovor: Rimski imperij je imel razvejano cestno omrežje in tudi poštno povezavo, a ni imel telefona, radia in TV. A tudi ko bi bila novica kmalu prišla, bi bil povprečni Rimljan gledal nanjo kot na vzhodno fantazijo, podobno kot gleda nanjo danes veliko naših sodobnikov. Eksekucije zločincev – Jezus je bil prištet mednje – v vzhodnih provincah niso bile redke, da bi morali pričakovati od Pilata poročilo o dogodku.

Zakaj torej Jezus sam, če je bil Bog, ni reklamiral svojega Vstajenja tako, da bi bil obveščen ves svet? Saj bi bil to lahko napravil s kakšnim potresom, kometom ipd.

Odgovor: Za Jezusa je bilo značilno, da ni nikoli reklamiral samega sebe, prej nasprotno. Jezus je bil, lahko rečemo, antireklama – in to ostaja do danes. Koliko je govora o Njem v medijih? Jezusa, Resnico, najde tisti, ki Ga zares išče.

Če je Jezus, kot kristjani verujete, nesmrten in živ, ali je čutiti kakšen Njegov vpliv v novejši zgodovini?

Odgovor: Sam je rekel pred odhodom s sveta, da mu je dana vsa oblast v nebesih in na Zemlji. Kako pa se ta oblast dejansko izvaja, je za nas skrivnost božje ekonomije, vendar ni takšna skrivnost, da ne bi človek pomislil, kakšen konec sta v našem času naredila nacizem in komunizem, ki sta oba šla v boj proti Jezusu.

Še en tvoj možni ugovor: kaj imate kristjani od vere v Vstalega Kristusa?

Odgovor: Zaveš, da je z nami, da nam pomaga posebej v trpljenju in da nas po smrti čaka v povsem novem svetu, v sijaju, ki si ga ne moremo predstavljati.

Vem, da bi ti imel še druge ugovore, a naj bo za danes dovolj. Odgovore nanje boš dobil, ko se spet vidiva. Želim ti čim svetlejši praznik pomladi.

V TEJ ŠTEVILKI

Gospodarska kriza in združevanje naših ustanov

03

Alojz Rebula

Velikonočno pismo

V Novem glasu 5. marca v intervjuju, ki ga je Julijan Čavdek opravil s predsednico Zveze slovenske katoliške prosvete Franko Padovan in predsednikom združenja Blankin Giorgiom Banchigem med vrsticami kar jasno beremo, da je prišel za katoliško usmerjene kulturne zveze čas reorganizacije. To ne po volji zvez samih ali njihove krovne organizacije – Sveta slovenskih organizacij. Do tega prihaja zaradi nedavnih spremenjenih deželnih pravil o financiranju manjših slovenskih društev v Italiji, torej – čeprav posredno – po volji Dežele Furlanije Julijske krajine.

Zavrtimo trak nekoliko nazaj. O spremembah teh pravil, po katerih denarja iz zakona 38/2001 ne delijo več neposredno deželni uradi, pač pa Dežela prispevke nakaže kulturnim zvezam, ki potem poskrbijo vsaka za svoje članice, se je začelo javno govoriti že decembra 2013; predsednik SKGZ Rudi Pavšič je takrat za javnost takoj izjavil, da njegova organizacija podpira to "reformo", češ da je v skladu z razmišljanji same SKGZ. Nekoliko bolj zadržan je bil od vsega začetka SSO, pa tudi kulturne zveze, ki delujejo znotraj njega, saj so v tem predlogu takoj zaslutile poskus združevanj. Proces sprejemanja novega pravilnika je šel dalje. Javnost je ni spremljala, če ne površno. Zato čudijo izjave, ki prihajajo na dan v zgoraj omenjenem članku, objavljenem v Novem glasu, kjer Julijan Čavdek, sicer uslužbenec pri SSO, daje besedo le dvema od treh protagonistov reorganizacije, v katero je Dežela potisnila kulturne zveze (in športno združenje). Iz intervjuja namreč zgleda, da ta reorganizacija ni bila neboleča. Zakaj je tako, smo povprašali edinega akterja, ki v omenjenem članku ni dobil možnosti besede, predsednika Slovenske prosvete Marija Maverja. Pogovor pa ni nastal zato, da bi podžigali polemike, nasprotno, da bi javnost obvestili o razlogih, načrtih, strategijah, pogledih, ki se skrivajo za omenjenimi potezami Dežele, krovnih organizacij in kulturnih zvez vključno s Slovensko prosveto in Zvezo slovenske katoliške prosvete. Željo po konstruktivni izmenjavi pogledov dokazujemo še z intervjujem s predsednikom Sveta slovenskih organizacij Walterjem Bandljem.

B. S.

■ Marij Maver, ko se je prejšnji predsednik SSO Drago Štoka pogajal z deželnim odbornikom Torrentijem glede reforme financiranja, je bil jasen: SSO je proti vsiljenim oblikam združevanja. Reforma je šla kljub temu naprej. Danes beremo, da je prišel za katoliško usmerjene kulturne zveze čas reorganizacije. Se ta reorganizacija tiče samo načina financiranja ali je na vidiku kaj globljega?

● Tega nam pravzaprav danes na področju zvez ne vsiljuje nihče. Z odbornikom

Torrentijem smo se kulturne zveze, članice SSO, že dogovorile. Problem je Benečija, ki se ni znala v preteklosti organizirati in je zaradi tega nekako obvisela. Je pa v zameno dobila Inštitut za slovensko kulturo, ki je postal primarna ustanova. Tudi med nami v okviru SSO niso stvari jasne. Nekateri bi radi spreminjali dogovore, ki so bili že sprejeti. Potem pa so v ozadju še čudne poteze, ko goriška zveza spreminja statut, zato da bi lahko med svoje članstvo sprejela

dve društvi iz videmske pokrajine, medtem ko ima Slovenska prosveta že statut, po katerem bi lahko mirno sprejela obe društvi v svoje vrste. Zakaj tako, je zame nerazumljivo.

■ **Iz poročanja Novega glasa zgleđa, da se reorganizacija tiče samo goriške Zveze slovenskih katoliških društev in kulturne zveze Blanchin iz Čedadada. Očitki pa padajo na Slovensko prosveto iz Trsta, češ da ni imela posluha za potrebe organizacij iz videmske pokrajine, ki so ostale brez pokroviteljske zveze. Slovenska prosveta je v resnici v svojem statutu že "deželna zveza", saj nima omejenega teritorija delovanja. Kaj se je torej zgodilo?**

● Na to vprašanje sem v bistvu že odgovoril. Kaj se je zgodilo? Še nič. Problem je v tem, da so nekateri prepričani, da bi bilo koristno, če bi namesto sedanjih zvez ustanovili novo deželno krovno zvezo, ki bi bila obilneje financirana.

Toda: prvič, nihče nam ne zagotavlja tega večjega financiranja; drugič, moral bi na dolgo obnoviti razlage, zakaj je nekatere ustanove težko združevati: še vedno držijo argumenti, s katerimi smo prepričali odbornika Torrentija o nezdružljivosti. Vzemimo primer Slovenske prosvete: ta organizacija deluje že skoraj 70 let. Nima včlanjenih samo društev po teritoriju, ampak ima v središču mesta živahno kulturno središče z rednim delovanjem. Tu sta njeni članici tudi dve ustanovi, ki bi sami zaslužili priznanje, ker sta v bistvu profesionalni in ne delujeta amatersko. To sta Radijski oder in Knjižnica Dušana Černeta. Obe

Marij Maver
(foto P. Cvelbar)

potrebujeta prostor in tudi profesionalno osebje. Poleg tega ima Slovenska prosveta nekaj nepremičnim, ki so ji bile darovane z obvezo, da podeljuje vsako leto štipendije.

Njena članica je tudi založba, ki izdaja že 60 let revijo in knjige. Ali naj vse to, kar smo 70 let gradili, enostavno odpravimo? Med temi organizacijami se je vzpostavila tudi neka vzajemna povezanost. Smo člani krovne ustanove SSO, ki bi nam morala stati ob strani in nas podpirati, ne pa da uslužbenec SSO-ja snuje intervjuje, ki so v bistvu napad na Slovensko prosveto. Krovna organizacija SSO zadnje čase sploh ne podpira naših stališč, ampak vodi politiko, ki našim

organizacijam na Tržaškem prej škoduje kot koristi.

■ **Kakšne scenarije vidite v bodoči organiziranosti naših zvez? Je morda na obzorju nova velika katoliško usmerjena kulturna zveza?**

● Mislim, da današnja mreža zvez zadoštuje in da lepo pokriva naš teritorij, na katerem živi naša skupnost. S sedanjo obliko financiranja upam, da bo še tesneje povezano sodelovanje med našimi društvi. Tudi to, da je Zveza cerkvenih pevskih zborov, ki ohranja samostojnost in avtonomijo, tesneje povezana z našo krovno, ni negativno. Vedno smo tesno sodelovali že v preteklosti in sem prepričan, da bomo tudi v bodoče. Vprašanje je financiranje. ZCPZ ima veliko številko članic. Ima tudi veliko odmevnih pobud, ki pa so združene z velikimi stroški in bi zato potrebovala večje financiranje. Ne pozabimo, da je včasih že bila med primarnimi ustanovami. Problem zase pa je Benečija. Tam žal še ni ustvarjena taka

povezovalna mreža, kot jo predstavljata obe zvezi na Tržaškem in na Goriškem. Razlogi za to so različni, tudi zgodovinski. Na obstoječih društvih na terenu in na naši krovni organizaciji SSO je, da jim pomagamo. Ali je snujoča se povezava med goriško ZSKP in društvom Blankin zametek neke nove povezave ali zlitja beneških društev v goriško zvezo, o tem nimam informacij.

specifičnosti, zaradi katerih je združevanje nemogoče. Sprejemljivo bi bilo le, če bi se same založbe odločile za tako združevanje. Sodelovanje med njimi pa itak že uspešno poteka. Taki primeri so sodelovanje na knjižnih sejmih, angažiranost za novo Tržaško knjižno središče ipd. Nesprejemljivo je, da se želi utišati pluralizem v naši narodni skupnosti. Potem bi morali prisiliti vse Slovence, da se angažiramo v eni sami stranki. Neki idejni pluralizem je med nami vedno obstajal, saj bi drugače bili kot skupnost kastrirani. Različna gledanja še ne pomenijo sprtosti. V kulturi ne šteje samo kvantiteta, ampak predvsem kvaliteta. In če združimo vse zamejske založbe, zaradi tega ne bomo tiskali več in boljše, prej nasprotno. Ne pozabimo, da je v Trstu več kot 15 italijanskih založb, a nihče se ni spomnil, da bi od njih zahteval združitev.

Jasno je, da Slovenci ne moremo imeti dveh dnevnikov, dveh radijev, dveh profesionalnih gledališč, a država, ki te skupne ustanove financira, bi morala od njih zahtevati, da se pluralizirajo ne samo po vsebini, ampak tudi v lastništvu. Tega doslej ni nikoli storila, zato smo kot manjšina razdeljeni tako, kot nas je razdelila nekdanja matična komunistična država.

»Nesprejemljivo je, da se želi utišati pluralizem v naši narodni skupnosti.«

■ Zdi se da Dežela že načrtuje tudi reformo založniških hiš. Ni več skrivnost, da bi odbornik Torrenti rad videl eno samo založniško hišo v zamejstvu. Bo kriza Goriške Mohorjeve začetek nove "vsiljene" reorganizacije? Kakšne scenarije vidite na tem področju?

● To je spet nova tema, o kateri smo svoja stališča že podali vsi založniki v Italiji od Mohorjeve preko ZTT do Mladike. Dokazovali smo, da je združevanje vseh teh različnih stvarnosti z vrha nesprejemljivo. Gre namreč za zelo različne subjekte, ki imajo svojo večdesetletno avtonomijo in tradicijo. Imajo tudi svoje svetovnonazorske in druge

Desno: Walter Bandelj (foto P. Cvelbar)

■ Medtem je, kot rečeno, izbruhnila kriza Zadruga Goriške Mohorjeve z napovedjo odslovitve dela že tako skromnega števila uslužbencev. Spomnimo naj, da Zadruga Goriška Mohorjeva skrbi za izdajanje tednika Novi glas, otroške revije Pastirček in knjig. Z vprašanjem te krize začnemo pogovor s predsednikom Sveta slovenskih organizacij, Walterjem Bandljem, ki jo takole komentira:

● Mohorjeva družba ima sistemski problem. Potrebuje namreč kakih 40/50.000 evrov več na leto, ker se stroški osebja stalno zvišujejo, Mohorjeva pa je v zadnjih letih zaradi političnih izbir Dežele in Urada izgubila del javnih prispevkov,

namesto da bi pridobila nove. Pred leti smo sanirali situacijo z izrednim prispevkom, ki ga je preko SSO prejela od Dežele, a ugotavljamo, da gre za sistemski problem in da Mohorjeva pač potrebuje 50.000 evrov letno več. Predsednik založbe Peter Černic je sedaj pred izbiro o uvedbi dopolnilne blagajne za dva uslužbenca, s čimer se jaz sicer ne strinjam, a on vztraja, da nima druge izbire. Sam sem se takoj angažiral in drugi krovni organizaciji predložil dejstvo, da če smo skupaj iskali rešitev za Primorski dnevnik, moramo sedaj skupaj poiskati rešitev tudi za Goriško Mohorjevo. V tem trenutku še nimam odgovora predsednika SKGZ Rudija Pavšiča. Izvršni odbor SSO pa bo storil vse, kar je v njegovi moči, da pomaga rešiti situacijo.

■ **V luči te najnovejše krize, kakšni so po Vašem mnenju možni scenariji glede bodočnosti zamejskih založb, ki spadajo pod okrilje SSO?**

● Tu je stvar dogovarjanja med založniškimi hišami.

Ace Mermolja je za Založništvo tržaškega tiska izjavil, da ne vidi potrebe

po nekem združevanju založniških hiš. Jaz se zelo strinjam z njim. Po mojem je pomembno, da ohranimo tako konkurenčnost kot pluralnost, kar pomeni vsekakor več kot 2 osebka. V možnosti raznih združevanj se je pred dvema letoma zapičil in začel o tem govoriti deželni odbornik Torrenti. A opažam, da zadnje čase niti on ne uporablja več teh besed, zato se mi ne zdi več nekaj aktualnega. Drugače je s potrebo po znižanju stroškov. To pa se lahko doseže tudi na drugačne načine, ne nujno z združitvami. Založniške hiše bi se lahko dogovorile za kak konzorcij za tiskanje, da bi na tem področju prišle do konkurenčnih ponudb ...

■ **Je pa res, da določene poteze deželne uprave, kot je bila nedavna sprememba pravilnika za porazdeljevanje prispevkov manjšim društvom in organizacijam, naravnost silijo slovenske ustanove in v tem primeru kulturne in športno zvezo k drastičnim notranjim reformam ki niso šle brez polemik ...**

● Kar se tiče kulturnih zvez je bilo sprva tako, da je vsak hotel obdržati svoj vrtiček, vsi so bili proti spremembam. Potem sem počasi počasi razumel, da ni več tako: prvič na katoliški strani so kulturne zveze razdeljene glede na pokrajino, pri ZSKD pa ni tako.

Drugič: društva in zveza Blanchin, ki se v Benečiji in Kanalski dolini prepoznavajo v SSO, so ostale brez pokroviteljstva kulturne zveze, ker zveza Blanchin ni imela statusa primarne organizacije zaradi napačnih strategij iz preteklosti. Pustiti Videmsko na cedilu bi bilo nedostojno z naše strani. Tretjič: na pogovorih in na izvršnih odborih na Goriškem in v Benečiji sem začutil pripravljenost, da bi se šlo v neko reorganizacijo. Četrty: tudi finančno je Benečija ostala praznih rok, ker dodaten denar, ki ga je Dežela dala na razpolago v zameno za večjo obremenitev z razdeljevanjem sredstev, je bil namenjen le dvema pokrajinama, Trstu in Gorici to se pravi 23.000x2. Skratka, jaz sem vsekakor mnenja, da moramo začeti tudi na nivoju kulturnih zvez delovati skupaj, izoblikovati skupne strategije, kako se na primer zoperstavljati asimilaciji, odhodom mladih ipd. Lepo bi bilo tudi, da bi se lotili skupnih pobud,

ki bi ovrednotile veliko bogastvo našega kulturnega delovanja.

Bi bili na primer mi sposobni organizirati nek naš Slofest ali

nekaj podobnega? Tre-

nutno ne čutim volje, da bi skupaj kaj ustvarili, jaz pa bi si tega želel, tako da bi naša mladina videla, da se lahko z nečim postavi, po mojem bi bili še kako sposobni kakega takega projekta, saj glede prostovoljnega dela gotovo nimamo konkurentov, lahko naredimo karkoli, ker imamo izredno sposobne, požrtvovalne in zveste kulturne delavce.

■ **Dejansko je vsekakor do neke vrste združitve v kulturnih zvezah že prišlo. Kakšne so prednosti tega koraka?**

● Odbornik Torrenti se je lotil tega novega pravilnika za razdeljevanje sredstev manjšim organizacijam, a krovni organizaciji sta takoj zahtevali, da imata svoja moža v komisiji, ki je pravilnik pripravila. Albert Devetak in Martin Lissiach sta izpopolnila in popravila prvotno verzijo pravilnika, ki je bila res pomanjkljiva, in bosta s tem še nadaljevala, tako da bo nazadnje nujno prišlo še do kakšnih sprememb. Vsako rojstvo je težavno, še posebno če je stvar opravljena prehitro. Poglejmo primer glasbenega šolstva in vsiljevanja združitve glasbenih šol. Čeprav smo vedeli, kaj se kuha, smo bili popolnoma nepripravljeni: Torrenti nam je pol ure pred sestankom povedal, kakšen predlog bo iznesel (denarno "nagrado" za začetek postopka združitve op. ur.)

in nas ujel nepripravljene. Še danes se o tem enostavno nočemo pogovarjati. "Saj se ne mudi", mi rečejo, ko jih spodbujam. A ni tako, na tak način izgubljam druge priložnosti, kot na primer koriščenje Trgovskega doma, za katerega nas Dežela sprašuje, kako ga bomo koristili, mi pa se ne moremo zmeniti med sabo in nimamo predlogov. Tako ne more iti naprej!

■ **V bistvu Dežela zavzema svoje jasne poteze in nas sili v določene korake, kot je bilo v primeru spremembe pravilnika za financiranje manjših društev, kot je bilo "nagrajevanje" glasbenih šol, če se združita, tu je še najnovejše drežanje glede namembnosti prostorov v Trgovskem domu ... Katere bodo naslednje poteze?**

● Seveda, a jaz ne bi krivil samo Dežele! Vsi opažamo, da se v Italiji nasplošno gre v določene velike premike v smeri racionalizacije sredstev, iskanja učinkovitosti ipd. Mi nismo izvzeti iz tega procesa. Pazite, ker Dežela nam daje dovolj časa, da sami odločimo, kaj želimo storiti. Mi pa žal nismo še zreli za določene odločitve. S krovnicima organizacijama sedaj skušamo speljati še ostale na to pot skupnega dogovarjanja. Vem, da bo težko, tako težko, da bova oba z Rudijem shujšala, a tega se moramo lotiti. Jaz torej ne bi zvalil vse krivde na Deželo, češ da nekaj vsiljuje, ker gre za širok proces v tem trenutku. Po drugi strani pa moramo mi imeti eno veliko pokončnost. To pomeni, da moramo biti korak pred Deželo. Za to pa moramo imeti izdelane svoje predloge.

■ **Saj! In kateri bi lahko bili ti predlogi po Vašem mnenju? Če odmislimo trenutek dogovarjanje s SKGZ, kakšne predloge bi lahko iznesli na strani SSO, da bi bili korak pred Deželo?**

● No, kar se tiče kulturnih zvez smo z združevanjem Gorice in Benečije že Deželi ponudili konkreten znak dobre volje. ZSKP je tako Torrentija že opozorila na ta pomemben korak, obenem pa

AKTUALNO | 14. MAR 2016

Primorani bomo odpustiti del našega osebja

[...] Odbor zadruga je javnost in politiko v lanskem letu - sicer zaman - večkrat opozoril, da brez zunanje pomoči ne bomo mogli saj so se nam v letu 2015 zaprla res vsa vrata, tudi tista, ki naj bi lahko kak dodaten prihodek prinesla iz javnih razpisov.

Očitno je imela politika druge prioritete. Dodatni denar, ki naj bi saniral krizno stanje, se je v letu 2015 našlo za kar nekaj drugih ustanov, nas pa so enostavno spregledali in - kar je še najslabše - spregledali so naše konstruktivne predloge, ki so vodili v mehko prestrukturacijo podjetja.

Glede naših potreb smo v najboljših primerih poslušali le solidarnostne izjave in obljube, marsikdaj pa smo bili celo tarča kritik in neposrednih namigov, češ da moramo delovanje racionalizirati tako, da združimo založniške subjekte. Očitno je to edini domet naše politike, ki misli na tak način po novem ključu prerazporediti javna sredstva. [...]

(več v Novem glasu in na www.noviglas.eu)

je že vložila prošnjo na t.i. sklad za agregacije, da jo nagradi. Gre sicer za enkratni znesek, a ta naj bi v naslednjih letih postal sistemski s povišanjem rednih dotacij. Gre za take vrste nagrajevanja, kot so ga uvedli za združevanja občin. Seveda, vsi obsojamo take poteze, a nazadnje se itak vse zreducira na vprašanje finančnih prispevkov, ker brez njih žal nihče ne more živeti!

»Ker italijanski politiki bolj malo zaupam, je bolje prej preveriti, ali se stvar res obnese.«

■ **Predlagate torej še kako tako potezo, da bi se lahko črpalo iz tega sklada za agregacije?**

● Ja, seveda! Kjer se to da. S kulturnimi zvezami smo šli v ta poskus. Ker italijanski politiki bolj malo zaupam, je bolje prej preveriti, ali se stvar res obnese, potem lahko govorimo o drugih korakih. Založniških hiš jaz v ta poskus na primer ne bi vpletal. Raje iščimo druge možnosti, konvencije, skupne projekte ... Potem bomo videli ... 🐾

Odmevi in trpke primerjave

V Italiji izhaja več kot 20 dnevnikov na vsedrjavni ravni, še enkrat toliko je lokalnih, katerim je treba dodati še nekaj političnih glasil. Nekateri med večjimi dnevniki se lahko pohvalijo z uglednimi sodelavci, ki redno dajejo na razpolago bralcem svoje komentarje in razmišljanja o političnih, gospodarskih in finančnih, sindikalnih in splošno družbenih vprašanjih. Med temi je Antonio Polito, ki piše za milanski Corriere della sera. Politično je začel na skrajni levici, prehodil dolgo razvojno pot in zdaj piše komentarje za zmerno konservativen list. Pred nedavnim je napisal odmevno razmišljanje o odnosih med laiki in katoličani v Italiji. Polito velja za prepričanega laika in ni posebno popustljiv do Cerkve kot ustanove in tudi ne do skupnosti vernega ljudstva. Prepričan je v ločitev Cerkve od države, vsaka zase pa naj bosta avtonomni in suvereni. A vendar je v svojem komentarju zelo prepričljivo opozoril, da nikakor ne bi bilo na mestu, če bi se civilna družba odmikala dialogu s stvarnostjo, ki se naslanja na Cerkev in skupnost vernikov, ker ena in druga imata pravico, da spregovorita in branita svoja stališča zato, ker odsevata pomemben del družbe, a predvsem zato, ker opravljata v isti družbi dragoceno vlogo in nezamenljive zaslužne funkcije v socialnem življenju države, predvsem na vzgojnem področju in pri konkretni dobrodelnosti.

To razmišljanje je Polito objavil, ko so bile na višku polemike v zvezi z zakonom o civilnih porokah in istospolnih zvezah in je bilo potrebno, ker so se nekajkrat izrodile v hude izbruhe nestrpnosti, ki so bili vsi izrazito ideološko ali celo politično obarvani. Ta poskus izločiti iz zakonodajne, politične in socialne družbene razprave vso celotno versko komponento, od Cerkve do vernikov, je že prevladal v Zahodni Evropi, ki hoče izbrisati preteklost, na kateri sta temeljila njen kasnejši razvoj ter rast na vseh področjih od umetnosti do

znanosti in družbene etike. Evropa si dobesedno maši oči pred velikim delom, ki ga verske organizacije opravljajo za dobrobit človeštva predvsem za zagotavljanje zdravega življenja najbolj revnih. Samo v Afriki je vsaj 100 tisoč bolnišnic, klinik in zdravstvenih ambulant, ki slonijo na delu zdravnikov iz verskih skupnosti in gibanj. Te organizacije skrbijo za milijone ljudi, ki bi sicer ne imele dostopa do katerekoli zdravstvene pomoči. V Afriki se prostovoljci verskih gibanj in kongregacij ukvarjajo z 200 tisoč sirotami. Kaže, da v štirinajstih afriških državah Cerkev krije 70 odstotkov zdravstvenih potreb. Vsem je danes očitno, da je Cerkev naredila v Afriki in nekaterih južnoameriških državah več kot številne mednarodne organizacije. In vendar nek prevladujoči laicizem zavrača kakršnokoli priznanje za njeno človekoljubno delo. Nekateri ga sicer priznajo, a hkrati pristavijo, da Cerkev s tem išče nove privrženice. Morda je kdaj tako tudi bilo, danes se je marsikaj spremenilo in se še spreminja.

Papež Frančišek danes poudarja, da se Cerkev noče vmešavati v znanost in niti v politiko, toda se ponuja za pošteno in transparentno diskusijo, da ne bi neke posebne potrebe ali ideologije škodovale skupnemu dobremu. Dialog je torej možen, toda mnogi to možnost obidejo, ali jo celo sovražno zavračajo. To je opazno tudi v našem manjšinskem krogu, kjer se vernike potiska na stranski tir, še bolj pa v Sloveniji, kjer dobi Cerkev mesto samo še v polemikah in napadih. Oznake Cerkev, verska skupnost, vernik, verski tisk, verska šola in podobne so že davno postale sinonim za drugorazrednost, ki ne zasluži pozornosti, kaj šele priznanja neke resne družbene veljave. Odtod tudi zavračanje kakršnegakoli dialoga. In vendar je to nezanimljivo del naroda, ki se ga ne bo dalo kar tako pomesti v vrečo za odpadke, čeprav bi mnogi to srčno želeli.

Slovenska prosveta in Društvo slovenskih izobražencev Trst
Prešernova proslava 2016 – Peterlinova dvorana

Kultura je zame zdravilna hrana

Ponedeljek, 15. februarja – slavnostni govornik: Jernej Šček

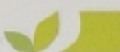
Spoštovane in spoštovani, prijatelji in znanci Društva slovenskih izobražencev,

iskrena hvala za slavnostno mesto, ki ste mi ga namenili. Vedno sem imel težave s sintezo: svet narave in človeka je prelep, prebog, zanimiv in pester, da bi ga lahko gledal v instantni, črno-beli tehniki. Svet je velika, neskončna mavrica. Filozofi pri tem nismo v pomoč: radi imamo preambule, uvode, stranske poti, stranpoti, brezpotja, ovinke in gube. Vsi, ki smo se danes zvečer pripeljali ali sprehodili do Peterlinove dvorane, imamo za to svoje razloge. Sprašujem pa se, ali res vemo, kaj, zakaj in čemu v enoletnem razmiku častimo slovensko kulturo? Ali vemo, kaj vse je kultura in – bolj pomembno – kaj to ni? Kaj vam pomeni, biti kulturni?

Po latinski etimologiji pojem kulture razumevam *in primis* kmečko, bolje rečeno, kmetovalsko. *Cultus*, *colere*, *cultura*. Razsvetljenski nergač Voltaire bi rekel *cultiver notre jardin*, obdelovati lasten vrtiček: orati, saditi, cepiti, negovati, obroditi. Biti kulturni pomeni najprej biti rodovitni, pravi naša intelektualka Alenka Rebula. Tako pa narekuje senegalski politik in pesnik iz prejšnjega stoletja Léopold Sédar Senghor: "Prava kultura je ukoreniniti se in se izkoreniniti. Korenine zasačiti v globine rojstne zemlje, v njeno duhovno dediščino, a korenine tudi izpuliti, torej odpreti se dežju in soncu

rodovitnih odnosov s tujcem (...)"
Ohranjati (se), negirati (sebe) in presegati (nas) je edina zdrava, trajnostna dialektika osebne in skupinske rasti. Naš vrtiček je planetarni vrtiček: vse je povezano, vse teče, vse ima in prej ali slej najde svoj prostor.

Človek je racionalna žival in čustvena rastlina, ki se polni in prazni, hkrati raste in mineva. Kultura je v najbolj univerzalnem, torej najglobljem, najbolj konkretnem smislu agens, formalni vzrok človeškega delovanja v smeri lepega in dobrega. Njeno nasprotje ni, kot bi si pričakovali, vse, kar je naravno, neobdelano, divje. T.i. *wilderness* postaja redkost: kar pobrsajte, kaj si o tem misli alpinist in življenjski potnik Reinhold Messner. Tudi divjaki so lahko dobri: Rousseaujev *le bonne sauvage* bi nas lahko marsikaj naučil. Iščimo še neprehojeno divjino, ki je tam, tukaj, v nas samih. Nasprotje človeške kulture gre iskati drugje: zlo, škodoželjnost, preračunljivost, izkoriščanje, avtomatizem. Protikulture je – ne boste verjeli – danes veliko, življenjski prostor človeka se krči. Vsak dan moram v šoli iskati in utemeljevati razloge za svojo, človeško prisotnost. “Tu sem, pred vami in za vas, tu sem zato, da bomo prebujeni, radovedni, zaljubljeni, za kanček boljši”, jim pravim. Bi to mlademu človeku uspelo tudi brez simbolnih stebrov? Mislim, da ne. Nove generacije kontroverzni “vse” že imajo: imajo informacije, blagostanje, topla oblačila in polne pomnilne kartice. Nimajo

»Potrebujemo ljudi, ki bi prenašali vero v človeka, v bodočnost /.../, ki bi vračali zaupanje v osebno odgovornost.«

pa socialnih vzornikov, vzgojnih stebrov, ki bi jim urejevali promet. Živimo v dobi Telemahov, Odisejevih sinov. Slavni Homerjev ep je namreč še prej kot pustolovska odisejada velika zgodba o vrnitvi. Povojne generacije so Očeta najprej incestuozno ubile in se nato prelevile v vsemo-gočno pošast z imenom Narciz. Nove generacije pa ob obali gledajo na morje in čakajo, kot Telemahi ali Godoji, da se nekaj, nekdo, njihov Oče vrne domov. Z morja se ne vračajo spomeniki, nepremagljive flote, strankarski diktatorji, avtoritarni in karizmatični liderji, ljudje-bogovi, očetje-gospodarji. Ne, z morja se vračajo fragmenti, zlomljeni drobcji, krhki in zdelani mornarji, poraženi očetje, reveži, propadli režiserji, prekerni učitelji, migranti, odpuščeni delavci.

Mladina išče in čaka preprostega pričevalca, ki jim želi posredovati svojo, neskljenjeno izkušnjo. Potrebujemo ljudi, ki bi prenašali vero v človeka, v bodočnost, prepričanje v smisel horizontov in v koordinatni sistem življenja, ki bi vračali zaupanje v osebno odgovornost. Otroci, ki zaman čakajo na vrnitev očeta-pričevalca, zlahka podležejo grozljivim gostom apatije, pasivnosti, brezčutnosti, žalosti, obupa, praznine, ki prežijo za vsakim vogalom. V simbolni svet starševstva in šole prepogosto vstopamo razoroženi. Doma in v šoli namreč govorimo preko simbolne logike, v odnos z drugim lahko vstopimo samo tako, čustveno. Gre za obliko erotičnega razumevanja. Eros je sorodnik Psihe, strast Pathosa pa edino, kar nas prestavi v gibanje. Hoditi in se ustaviti zato, da bomo lahko spet in vsakič znova shodili – prerojeni! To je zame najboljša metafora živega življenja!

O esencialnem pomenu in koristi kulture priča pred kratkim v slovenščino prevedeni manifest Nuccia Ordineja z naslovom Koristnost nekoristnega. Avtor zagovarja koristnosti tistih znanj in veščin, katerih bistvo je povsem svobodno, neodvisno od kakršnekoli (ekonomske) koristi. Zame je koristno vse, kar nam pomaga, da postanemo boljši ljudje! Pika. Zgodovinski spomin, humanistične znanosti, klasični jeziki, izobraževanje in vzgoja, avtonomija znanosti in umetnosti, kritična misel, državljanska etika,

fantazija: sistematičnega rušenja vseh oblik humanosti in solidarnosti na račun ciničnih izračunov ni več mogoče spregledati. Požiramo škodljiva, smrtno nevarna zdravila. Protikrizni ukrepi in nerazsodna varčevalna politika – dokazujejo sami ekonomisti – ne zdravijo bolnika, še bolj ga šibijo, uničujejo, dušijo. AAA Išče se smisel in vedno težje najde, med hitrim tehnološkim napredkom, komunikacijsko premočjo medijev in težavami političnih sil pri snovanju daljnoročnih, trajnostnih projektov.

Kultura je zame zdravilna hrana in najmočnejše orodje človeštva. Tako kot ima mehanik izvijač, kuhar lonec, šivilja sukanec, tako ima vsak izmed nas orodje kulture, ki nas ohranja žive. Kultura je zame zaljubljenost v nek cilj,

projekt, kultura je hrana želja, ciljev in ustvarjalnosti. Kultura je sodelovanje, delitev, medsebojno učenje. Kultura je zavedati se, da vse, kar aktivno delamo, presega izdelek kot tak. Mladina, ki prepeva, piše, riše, skače in pleše, ne poje, piše riše skače in pleše samo za rezultatom, ciljem, koncertom, predstavo. Z vsakim korakom gradi svojo življenjsko pot, ki je dobra, zdrava, graditeljska. Z vsakim korakom reče "ne" grozljivemu gostu in se ohranja pri življenju. Smo kot volkovi v svežem snegu, puščamo sledi, po možnosti ne takih, ki bi vodile v brezno. Kultura je zame to (kup knjig). Ali so to res samo knjige? Kaj se skriva za kosom papirja, na katerega so natisnjene črke, besede stavki? Pričevalec česa je knjiga, ki je bila natisnjena v začetku novega veka, pred 500 leti? Priča nam o trmi kulture, ki preko spomina preživi generacije in ohranja živo upehano zgodbo človeštva.

Iz vsake moke se da nekaj zamesti, če si le to želimo, če v stvar, v sebe verjamemo in investiramo, če nas kdo na poti spremlja in podpira. Največ nam lahko o človeku, ustvarjalcu lastne usode – *homo faber* – še vedno pove ključna etapa zgodbe zahodne misli. Obdobje humanizma in renesanse. Kaj so nas naučili Petrarca, Pico della Mirandola, Alberti, Ficino, Valla, Pomponazzi, Salutati, Egidij Viterbski? Brsteli so in hlatali po rodovitnem zraku zato, ker so verjeli v ustvarjalnost človeka, ki je svoboden, odgovoren in dostojanstven.

Skrajni čas je že, da specifično avtonomije Slovencev v Italiji ozavestimo preko teh očal. Povezati našo pestro in morja polno zgodbo s planetario zgodbo, izogibati se samozadostnosti, obiskovati svet, vanj nositi našo zgodbo in okruške sveta prinašati domov. Manjkajo nam referenčne točke, manjka nam zavest novega humanizma. Nujno je našim ljudem takoj, danes, jutri, letos, omogočiti in jih spodbujati v to, da v delovno, socialno in kulturno življenje vstopajo pokončno, skozi vhodna vrata! 🖤

Dekliška vokalna skupina Bodeče Nežice

Vladimir Kos

Oda šestdesetletni Mladiki

*Mladika, dragi fenomen kulturni
in vseslovenski, s harfo pojeva!
Ob Tvojem krasu so vsi dnevi burni,
a v Tvojih žilah je utrip morjā.*

*Kaj vse se skriva v »60« številki!
Morda le mi, Slovenci, slutimo –
tako kot se vprašujemo o bilki:
preprosti, a je ne ustvarimo ...*

*Prav nič resničnosti ne izgubimo,
če zmoremo šepet »O, Sveti Duh,
za to neslišno Te pomoč slavimo –
dokler je v nas za bit duha posluš.«*

*Mladika draga, zmeraj bodi mlada!
Mar ni naš rod že več kot tisoč let
kljub vsem – posrečena odisejada?
Nekoč bo naš Homer jo šel opet.*

*Mladika draga, zmeraj bodi – lepa!
Iz Daljnega Ti Vzhoda to želim.
V lepoti je Ljubezen, smisel epa,
ki ga vsak človek sklada v svojo kri.*

Drobtinice o slovenskem govoru

O javnem nastopanju

Manica Maver

Zadnje čase se vedno bolj zavedam, kako pomembno je dobro javno nastopanje. Nekateri kulturniki, politiki, predstavniki civilne družbe in druge osebnosti naše skupnosti niso tako cenjeni v javnosti kljub svoji izobrazbi, inteligenci, razgledanosti in podkovanosti na svojem področju, ker se v svojih govorih, intervjujih in drugih javnih nastopih ne znajo dobro predstaviti. Prav tako zaradi slabega govornega nastopa ni jasno njihovo mnenje. Znanje in razgledanost takih govornikov ne pride do izraza, ker govorijo nerazločno, prehitro, pretiho, premori in poudarki v govoru so nelogični, misli so izražene zmedeno, govorniki jih večkrat ne dokončajo. Njihov glas je monoton, govor postane dolgočasen in zato poslušalčeve misli kmalu odletijo drugam.

Neprimeren govor večkrat spremlja tudi neustrezna neverbalna govorica. Vse te pomanjkljivosti pa povzročajo težave pri razbiranju vsebinskega dela sporočila govorcev.

V našem okolju, kjer se vsak dan borimo za svoj narodnostni obstoj, bi morali bolj skrbeti za razvijanje kultiviranega govora. Kultivirani govorec je tisti, ki govori pravorečno, pa tudi jasno, razločno, primerno glasno, primerno hitro, s pravimi poudarki in intonacijo, govor členi s primerno dolgimi in logičnimi premori. Učenje teh govornih veščin pa je zanemarjeno področje in večina ljudi se premalo zaveda prednosti, ki jih lahko ima kultiviran govorec. Upala bi si trditi, da nekako podzavestno marsikdo misli, da govor pride sam od sebe: v zgodnjem otroštvu smo se (brez posebnega truda) naučili govoriti prve besede in zdaj tehniko obvladamo, zato se s tem ni treba več ukvarjati, saj

»Kultivirani govorec je tisti, ki govori pravorečno, pa tudi jasno, razločno, primerno glasno, primerno hitro, s pravimi poudarki in intonacijo.«

govoriti znamo. Ukvarjamo se le še z vsebino tega, kar moramo povedati in (mogoče) z jezikovno pravilnostjo našega govora.

Pomanjkljivosti takega razmišljanja se zavedajo pri Radijskem odru, kjer so že večkrat organizirali tečaje lepe govorice za odrasle in za najmlajše. Zavedajo se ga pri Slavističnem društvu, kjer so večkrat organizirali izobraževanja, posvečena govornemu izražanju in pravorečju. Tudi ZSSDI v okviru svojih seminarjev, ki so namenjeni športnim delavcem in odbornikom, redno prireja delavnice

ali predavanja o nastopanju pred mikrofonom in kamero.

Zavedam se, da je takih tečajev oziroma seminarjev premalo. Nekaj pa jih je. Lepo bi bilo, če bi take pobude poiskali vsi tisti, ki morajo zaradi

poklicne dolžnosti ali vidnega položaja v kulturnem, prosvetnem ali političnem življenju večkrat javno nastopati. Dobro bi bilo, če bi take vrste izobraževanja organizirali naši krovni organizaciji za svoje kadre in kadre društev, ki so vanju včlanjena. Taki tečaji bi morali biti po mojem obvezni za vse profesionalce, ki morajo poklicno nastopati v javnosti ali pred mikrofonom (novinarji, profesorji, ravnatelji, politiki, duhovniki).

Sama se ukvarjam predvsem z govorno vzgojo pri otrocih in mladih. Prepričana sem namreč, da lahko otrokom zelo pomagamo, če jih učimo primerne, pravilne in kultivirane govora. Otroci, ki znajo dobro govoriti, so bolj uspešni učenci, pa tudi bolj samozavestni, ko morajo izraziti svoje mnenje v različnih okoliščinah. Obenem imajo boljše samopodobo in bolje komunicirajo v raznih govornih situacijah. A o tem prihodnjič. 🍀

O dilemah narečij z inkluzivno noto

Nežmah, Bernard (2014). *Pogovori z Merkujem*. Trst: Mladika.

ISBN 978-88-7342-212-9; 96 str.; 12 €

Simona Vozelj

Drobna knjižica *Pogovori z Merkujem* z bogato vsebino navdihuje, navdušuje. Pogovori so bili v letih od 1999 do 2006 objavljeni v tedniku *Mladina*, zadnji 24. 10. 2014; Bernard Nežmah ga je napisal in memoriam prijatelju Pavlu Merkuju (rojen 12. julija 1927, umrl 20. oktobra 2014).

Ob koncu leta 2014 je Nežmah besedila zbral v pričujoči knjigi; v njej objavlja tri intervjuje, reportažo o potepanju z Merkujem po Reziji in Terski dolini, deželi »najzahodnejšega Slovenca«, ter kratke recenzije Merkujevih obsežnih raziskav, posvečenih jeziku. Kljub le trem intervujem gre za prave pogovore, kajti dva raziskovalca sta se srečala, vodilo ju je zanimanje za jezik, ki ga razumeta široko kot »kompleksno obliko medčloveškega komuniciranja«. ¹ Pogovori z Merkujem so torej Nežmahov poklon slovenskemu jezikoslovcu, etimologu, skladatelju in muzikologu Pavlu Merkuju, s katerim ga je družilo marsikaj: oba multilingvista, ljubitelja jezika in zgodovine, radovedna raziskovalca, povezana z mediji, oba z enciklopedičnim znanjem, za kakršnega je kabinet preozek in so arhivi pretesni...

V poglavju Dr. Pavle Merkù – Lovec na besede beremo o izvoru slovenskih priimkov; izvemo na primer, da je Merkù v Trstu našel najstarejši slovenski priimek konec 13. stoletja, medtem ko so se v Ljubljani priimki širili šele v 15. stoletju. Zanimivo je, kako so geografska imena, živali, rastline, svetniška imena, poklici idr. vplivali na »novo funkcijo imena«, mimogrede pa izvemo za pokelco, edino vino, katerega ime je slovenskega izvora; skratka iz vsake besede diha zgodovinska in družbena pogojenost jezika. V svetu najzahodnejšega Slovenca je poglavje/reportaža o dilemah, kako daleč na zahod sega

slovenska beseda in kakšna je. Merkù se nasloni na izvor in govorico domačinov; kar nekajkrat v knjigi zasledimo, kako popravlja druge jezikoslovce s točno slovensko izreko, ki jo tudi argumentira. Je odličen pripovedovalec, v zgodbah nazoren, hudo mušen in hkrati resno zavzet, ko pojasnjuje principe ugotavljanja starosti najstarejših slovenskih vasi. Ko sledimo potem obeh raziskovalcev v dolini Rezije, se srečamo z izumrlo sklanjatvijo iz Trubarjevih časov. Vmes so nanizani zapisi o Merkujevih izdanih raziskavah. Pavle Merkù: 1300 primorskih priimkov je poglavje o etimologiji slovenskih priimkov, ki se

»Pogovori z Merkujem so torej Nežmahov poklon slovenskemu jezikoslovcu, etimologu, skladatelju in muzikologu.«

naslanja na različne vire: praslovanskega, latinski jezik, imena svetnikov in apostolov, imena Stare zaveze in srednjeveška neslovenska imena, poklice, vzdevke, krajevne determinative ... Izvori priimkov nadaljujejo z razlago, kaj se v času dogaja z besedami pri širjenju v prostoru, ko dobivajo v raznih narečjih tudi nov pomen; vidni so vplivi poganstva in krščanstva, nanizano pa je tudi kar nekaj primerov pogostih, znanih in nenavadnih priimkov. Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji je zapis o Merkujevem raziskovanju ljudskega izročila, predvsem ljudske pesmi, rekov, izštevank, ugank, pripovedk, vraž. V poglavju *Od babe do smrti* z metodo arheolingvistike razkriva in ohranja stare pomene besed skrajno zahodnih slovenskih narečij. *Od Očenaša do Pizdine* je pogovor o krajevnih imenih (kot npr. Ravbarkomanda, Lipica, Hruševje, Hrastje, Semenčica, Očenaš idr.), v katerih se skrivajo živali, rastline, dogodki, legende ...

¹ Nežmah, B. (2011). *Kletvice in psovke*. Ljubljana: Družba Piano, str. 9.

Bernard Nežmah

POGOVORI Z MERKUJEM

Intervju je kot raziskovalna metoda vsestranski, saj omogoča poglobljanje, a zahteva veliko časa in spretnosti, da se približa ljudem. Zato zapis pogovorov pritegne (čeprav pri Bernardu Nežmahu ni nekaj novega). Je sproščen, nič teoretsko zategnjen, a zato prav nič ne izgubi svoje verodostojnosti. Zanimivo je, da ne ostane le na ravni spraševalca in intervjuvanca, temveč se v odgovorih razkrije nova dialoškost med raziskovalcem in ljudmi, katerih jezik odkriva, in nadalje še z bralcem, ki ga z različnimi zgodbami, dogodki, opisi in pri srečanjih z ljudmi nagovarja, da se vpraša po lastnem izvoru, po osebni zgodovini, vpetosti v čas in prostor ter ne nazadnje svoji vlogi v njem.

Merkujevo raziskovanje je bilo dolgotrajno in intenzivno terensko delo, ki je bilo osebno zavzeto in naklonjeno, zato pa srečanja pristna, kar je razvidno iz načina, kako se je posameznikom ali skupini približal in jih slovensko nagovarjal v terskem narečju, da so potem skupaj odkrivali »najbolj čiste, prvotne besede praslovanščine«. Izhodiščne točke v posameznem kraju so cerkev, trg in gostilna, ki so v svojem bistvu kraji srečanja/srečevanja, pogovo-

rov, zgodb, kjer se izrazijo pristna človeška iskanja in teženja. Natararica namesto, da bi bila sama za točilnim pultom, igra za mizo z možakarji briškulo. In ob dnevih, ko je gostilna zaprta (poudarek je na zaprta), izbira sicer ni velika, a nihče ne odide lačen. Tu gre za tisto ontološko sprejetost, enakovrednost in enakopravnost udeležencev, ki v svobodnem dejanju in po svoji volji lahko uresničuje resnični in iskreni dialog, ko akterji razvijejo procese komuniciranja, s poudarkom na družbeno-kulturni relativnosti (ali bolje odnosnosti). Zato lahko stara prijateljica na svojem domu Merkuja pozdravi z besedami: »Profešur, jaz sem ti kaj kontenta, ko ste prišli, bolj kontenta tej ko bi pršu Ježus Krištuš!« Poleg tega, da je bil Merku več, občutljiv in zaupanja vreden sogovorec, je bila hkrati ena izmed njegovih največjih odlik odlično poznavanje različnih ved s področja naravoslovja, družboslovja in humanistike. Kajti ni mu zadoščala le odkrita beseda, temveč je z interdisciplinarnim pristopom raziskoval njen izvor in pomen; z besedo se je poglobljeno ukvarjal v kontekstu dogodkov in v skrajnih zahodnih slovenskih vaseh tudi z medkulturnimi primerjavami. Raziskovanje slovenskih narečij, osebnih imen, priimkov, krajevnih imen ... torej ni bilo povezano le z jezikoslovjem, temveč je postavljeno interdisciplinarno; črpal je širše iz zgodovine, etnologije, geografije, umetnosti, psihologije, zoologije, botanike, enologije, matematike ... Če vse to postavimo v šolski prostor, in sicer na celotni vertikali, seveda takoj pomislimo na tako aktualno medpredmetno povezovanje.

Nežmahovi Pogovori z Merkujem zato bralca osebno nagovarjajo, da se zamisli nad odnosom do svojega jezika, do lastne vloge, ki jo ima kot aktivni (so)ustvarjalec narečja, saj se besede spreminjajo v kontekstu časa in prostora, se prilagajajo, dobivajo drugačen zven, drugačno podobo. Ko govorimo o soustvarjanju jezika, to pomeni hkrati aktivno vpetost v kulturo, družbo, tu pa smo že na področju formativnega spremljanja in inkluzije, dveh temeljnih usmeritvah Zavoda RS za šolstvo. Knjigo vidim predvsem kot motivacijsko čtivo, ki učitelje spodbuja, da otrokom pokažejo bogastvo jezika; pritegne jih, da sami raziskujejo svoje narečje, narečje domačega kraja ali svojih staršev, starih staršev, še posebej, če so iz različnih koncev Slovenije (ali od drugod). Terensko delo, raziskovalne naloge, možnost za izvedbo projekta posameznega učenca/dijaka, razreda ali šole, ki lahko preraste še v kaj več – morda celo v nacionalni projekt, na

podlagi katerega bi lahko dobili nove poglobljene študije. Vsak bi lahko poskusil raziskati, od kod izvira njegov priimek, se soočil z družinsko-osebno zgodovino, izrisal družinsko drevo idr. Učitelji s trdnimi strokovnimi podlagami in posebno afiniteto do svojih učencev/dijakov so tisti, ki jim je mar in se zavedajo, da je treba znanje uvesti v prakso. Ko učitelji v prvi vrsti posredujejo učencem/dijakom svoje bogato znanje, ne sme manjkati strast do odkrivanja znanja; iz tega sledi usmerjanje otrok, da jih nekaj začne zanimati, da se v njih zbudi želja, da bi sami raziskovali, da želijo širiti in poglobljati svoje vedenje; potrebna je spretnost, da se pokažejo možnosti za ustvarjanje kroskurikularnih povezav, kjer se vsebine predmetov med sabo prepletajo; v otrocih je treba zbuditi intelektualno radovednost in motivacijo za učenje. Tu imam v mislih tako kvalitativno kot tradicionalno empirično raziskovanje in učenje. Otroke navdušujejo zgodbe, zato bi lahko bila uvodna motivacija npr. pripoved o Merkuju in njegovih prvih slovenskih besedah, ki jih je ponovil za perico: piš me v rit! Posledica: od matere je dobil klofuto. Ali pa o tem, kako je našel najbolj zahodno živečega slovenskega domorodca v zadnji vasi, kjer še govorijo slovensko, v Bregu. Zanimiva bi bila tudi razlaga dvajsetiškega štetja, da ne govorimo o etimoloških razlagah ...

»V otrocih je treba zbuditi intelektualno radovednost in motivacijo za učenje.«

Pa smo ponovno na začetku ob vprašanju: kaj imajo skupnega znanost in navdušenje, iskreno veselje ter čudenje nad stvarnostjo. Postavlja se vprašanje, ali se o znanstvenih izsledkih in strokovnih dognanjih lahko govori še kako drugače kot

eksaktno, natančno v strukturiranih, zelo kompleksnih povedih, včasih dolgih po celo stran. Pogovori z Merkujem so pričevanje o tem, da je mogoče spregovoriti in kaj preprosto povedati tudi o stvareh, ki nas

najbolj zaznamujejo. Gre za pogovore, ki vključujejo tudi ljudi z obrobja, ki so odrezani od domovine, a zaradi ustvarjalnega dogajanja skozi kulturno dediščino v njih ni ograj, ni zidov, pretok idej se lahko nadaljuje.

Knjiga Pogovori z Merkujem je dragocena; zaradi Merkuja in ohranjanja živega spomina na njegovo delo, ki si zasluži širše prepoznanje in nadaljevanje. Zanimivo bi bilo brati še take pogovore, ki so osredotočeni bolj na njegovo glasbo, torej na njegov skladateljski in etnomuzikološki opus.

»Lepo stojte in hodite!«²

² Pozdrav.

Zapis je bil objavljen v reviji Slovenščina v šoli, letnik 18 (2015), št. 3-4, str. 134-137.

70 LET RADIJSKEGA ODRA

Igralska skupina Radijski oder, ki od leta 1946 sodeluje na Tržaški radijski postaji z bogato dramsko ponudbo, je na tiskovni konferenci napovedala številne pobude, s katerimi name-rava obeležiti svoj visoki jubilej. Ob tem prazniku so tudi razpisali 5. natečaj za izvirno radijsko igro, posvečeno spominu dolgoletne radijske igralka in režiserke Marjane Prepeluh.

Tiskovna konferenca

PREŠERNOVE PROSLAVE

Kulturni praznik ob Prešernovem dnevu smo počastili tudi v zamejstvu na številnih proslavah. Ker jih je bilo veliko, ne moremo na tem mestu poročati o vseh.

Osrednjo Prešerno-vo proslavo sta letos obe krovni organizaciji Slovencev v Italiji Svet slovenskih organizacij in Slovenska kulturno gospodarska zveza pripravili v Kulturnem domu v Gorici. Kulturni program so pripravila društva iz Benečije, slavnostni govornik je bil kulturni delavec iz Rezije Sandro Quaglia, posebno priznanje obeh krovnih so za svoje delo prejeli slikar Deziderij Švara, zborovodja Hilarij Lavrenčič in režiser Igor Pison.

Društvo Rojanski Marijin dom je kulturni praznik priredilo v nedeljo, 21. februarja. Nastopili so Mladinski zbor Emil Komel iz Gorice, zbor Anakrousis iz Trsta, duo bratov Zulian za Glasbeno matico in duo Marko Kobal - glas in Tomaž Plahutnik - citre. Govornik je bil zdravnik dr. Renato Štokelj.

Bogat popoldan so pripravili tudi v Finžgarjevem domu na Opčinah v petek, 26. februarja. Večer slovenske pesmi in besede so oblikovali Mladinska vokalna skupina Vesela pomlad, MCPZ Sveti Jernej, Moška komorna zasedba Stane Malič in Mladinska gledališka skupina Tamara Petaros. Slavnostni govor je imela prof. Maja Lapornik.

Zgoraj: Mladinski zbor Emil Komel; spodaj: Mladinska vokalna skupina Vesela pomlad

DRUŠTVO SLOVENSКИH IZOBRAŽENCEV V FEBRUARJU

V ponedeljek, 1. februarja je v Peterlinovi dvorani v sodelovanju z Glasbeno matico potekal zanimiv pogovor ob izidu monografije »Umetnostni izraz ob nacionalnem vprašanju«, ki ga je vodil časnikar Bojan Brezigar. Ob njem je spregovoril urednik v zborniku zbranih esejev Aleksander Rojc. Sodelovali pa so še nekateri drugi avtorji objavljenih referatov.

Naslednji ponedeljek, 8. februarja, sta Leda Dobrinja in dr. Duša Krnel Umek predstavili zbornik »Slovensko staroselstvo in Istri«. Pri okrogli mizi sta sodelovala še Andrej Šiško in Angel Martelanc.

V ponedeljek, 15. februarja, je Društvo slovenskih izobražencev v sodelovanju s Slovensko prosveto in revijo Mladika počastilo dan slovenske kulture z lepo obiskano Prešernovo proslavo, pri kateri so sodelovali igralci Radijskega odra,

mlajše pevke Dekli-

ške vokalne skupine Bodeča Neža, Bodeče Nežice, in slavnostni govornik Jernej Šček, čigar govor objavljamo na drugem mestu. Prav tako posebej objavljamo izide 44. literarnega natečaja revije Mladika in prejemnike priznanj Mladi oder za leto 2015.

V ponedeljek, 22. februarja, je bil gost društva publicist Julij Bertoncej, ki je govoril na temo »Odkrivajmo preteklost, da gradimo prihodnost«.

Zadnji ponedeljek v februarju pa je bil posvečen otvoritvi tradicionalne razstave »Umetniki za Karitas«, ki sta jo predstavili Jožica Ličen in umetnostna zgodovinarica Anamarija Stibilj Šajn. Odprtju razstave je sledil aktualen pogovor o beguncih in migrantih med nami, pri katerem sta sodelovala umetnica Mira Ličen Krmpotič in škofov vikar v Kopru msgr. Slavko Rebec.

Od zgoraj: ob izidu monografije »Umetnostni izraz ob nacionalnem vprašanju«; Angel Martelanc, Leda Dobrinja, Duša Krnel Umek in Andrej Šiško; Julij Bertoncej; odprtje razstave »Umetniki za Karitas«; Mira Ličen Krmpotič in Slavko Rebec.

PRIZNANJA 41. NATEČAJA MLADI ODER

Na Prešernovi proslavi, ki sta jo v ponedeljek, 15. februarja, priredila Slovenska prosveta in Društvo slovenskih izobražencev, so podelili priznanja Mladi oder amaterskim gledališkim skupinam na Tržaškem.

Natečaj Mladi oder razpisujeta Slovenska prosveta iz Trsta in Zveza slovenske katoliške prosvete v Gorici in je namenjen ljubiteljem slovenske besede, ki s svojimi odrskimi nastopi pomagajo ohranjati lepo slovensko govorico.

Tokrat so na Tržaškem podelili dvanajst priznanj, ki so jih prejele: Osnovna šola Alojza Gradnika z Repentabra, Osnovna šola Frana Milčinskega s Katinare, Nižja srednja šola Frana Levstika s Proseka in Gledališka skupina zavoda Žiga Zois.

Priznanja za odrsko predstavo v letu 2015 so prejeli tudi gojenci tečaja lepe govorice v priredbi Radijskega odra, Lutkovna skupina Ladjičica iz Devina, Igralska skupina Tamara Petaros z Opčin, mladinska dramska skupina Slovenskega kulturnega kluba, Mala gledališka šola Matejke Peterlin, Mala Tržaška Kabaretna Banda, igralska skupina MOSP-a ter Iztok Cergol in Matej Gruden.

Zgoraj: Matej Gruden in Iztok Cergol; desno od zgoraj: Nižja srednja šola Frana Levstika s Proseka, Mala gledališka šola Matejke Peterlin in Igralska skupina Tamara Petaros z Opčin

Prof. Jože Peterlin ob 40-letnici slovesa

(Vinji Vrh 2. nov. 1908 – Trst 4. mar. 1976)

Saša Martelanc

V pesniškem svetu včasih naletimo na primerjavo med spomenikom in drevesom. Podobna sta si v poudarjanju neke trajnosti, častitljivosti in spominjanja, ki dajejo času žlahtnost in veljavo. Razlika pa je seveda v tem, da drevo še kar naprej raste, obrodi sadove in odganja mladike.

Eno takih mladih, točneje Mladik, imate zdajle v rokah. Šestdeseto leto življenja nastopa, s spoštovanjem se spominja svojega stvaritelja, ki jo je z veliko ljubeznijo in ob mnogih naporih pripeljal do praga polnoletnosti. In do svojega zadnjega dne.

»V četrtek, 4. marca 1976, je tržaško Slovensko gledališče v Kulturnem domu v Trstu uprizorilo Franka Wedekinda 'Pomladno prebujenje' (prvič v slovenščini). To predstavo si je kot recenzent ogledal Jože Peterlin, ki je od prve predstave obnovljenega slovenskega gledališča v Trstu spremljal rast in delo te gledališke hiše. Po nji se je okrog 23. ure kot navadno napotil skozi mesto do open-

skega tramvaja na Oberdankovem trgu, da bi ga popeljal domov. Pod svežim vtisom predstave je morda grede snoval oceno, o kateri bi razmišljal še v polurni tramvajski vožnji proti Opčinam. Bil je hladen večer in na tej samotni poti skozi mesto se je na trgu Stare mitnice zgrudil – zadela ga je kap.«

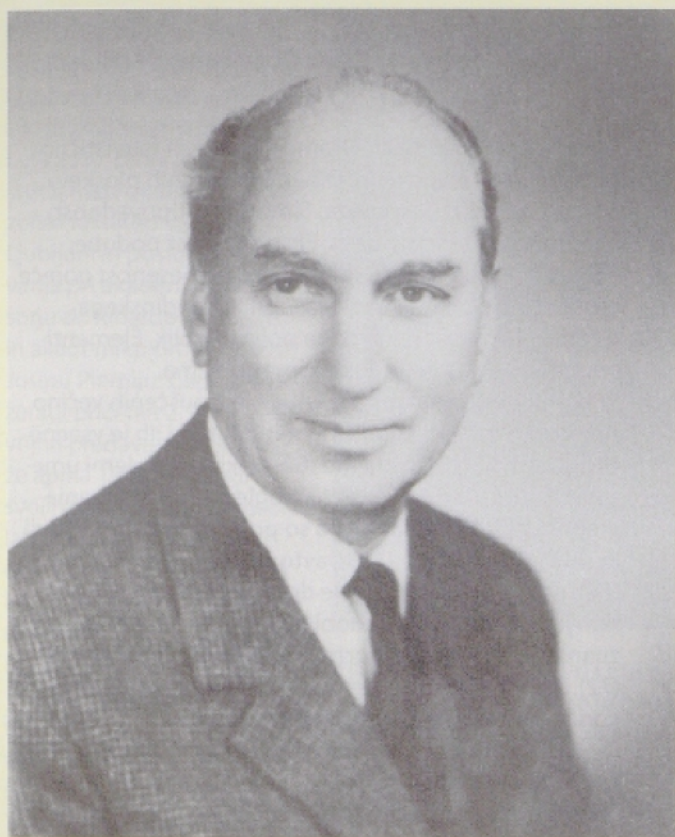
Tako se začenja uvod v knjigo *Slovensko tržaško gledališče 1945–1975*, kjer so zbrane najboljše in najznačilnejše recenzije izpod peresa Jožeta Peterlina. Monumentalno knjigo je pripravil Marij Maver leta 1990. To je branje, za katerega je pisatelj Pavle Zidar zapisal: »Knjiga je prvorazredna informacija ... Peterlin bi bil moral dobiti Prešernovo ali sploh za nazaj visoko odlikovanje ... Pozdravite tega gospoda v grobu, prižgite mu svečko! Prosim!«

Minilo je štirideset let od tistega »Pomladnega prebujenja«, od tistih poslednjih nočnih korakov. Ostaja spomin, ki je spomenik, še prej pa je drevo, njegov živi dvojniki.

*Slovensko usodo
krojimo usi...*

Jože Peterlin

Radijski oder, Mladika, Slovenski kulturni klub, Društvo slovenskih izobražencev, študijski dnevi Draga: to je še vse pri življenju! Kar nadaljuje se tista prvotna rast, ki ji je ob rojstvu stal ob strani Jože Peterlin.

Nadaljevalci so po najboljših močeh ohranjali dediščino nekih daljnosežnih sanj, zamisli in podvigov, ki jih je snoval in izpeljeval profesor Peterlin. Toda kaj še vsega drugega je bilo mimo tistih prej naštetih imen in institucij! Visoka slovenščina ne le po radijskih valovih in publikacijah, marveč še najprej na šolah, ki jih je Jože Peterlin dobesedno pomagal soustvarjati leta 1945; navdušujoče delo z mladi mi ljudmi, ki jim je odpiral obzorja kulture, humanizma in domovinske zavesti; navdušujoči množični

»Zvestoba obljubam in mladostnim idealom slovenstva, krščanstva in demokracije.«

prosvetni tabori na Repentabru; čut za omikano sožitje in prijateljska povezovala; zvestoba obljubam in mladostnim idealom slovenstva, krščanstva in demokracije; velika ljubezen do primorske dežele, kamor je njega in še mnoge pripeljala življenjska pot po tragedijah vojne in revolucije na Slovenskem in kjer je žilavo pomagal pri obnavljanju slovenskega življenja in duha po strahovladi italijanskega fašizma. In velika, velika ljubezen do svobodne domovine v pravičnem svetu.

Minilo je štirideset let od tistega usodnega nočnega slovesa. Ni pa minil spomin na človeka, ki se je razdajal na vse strani in je od njegovih zamisli ostalo še toliko živega vse do danes. Popotnik, ki ga pot zanese v malo cerkev na vzpetini nad Peterlinovo rojstno domačijo na Vinjem Vrhu pri Beli Cerkvi na Dolenjskem, lahko na vzdani spominski plošči, darilu tržaških Slovencev 1996, prebere tudi tele besede:

POMAGAL JE OHRANJATI SLOVENSTVO NA MEJAH DOMOVINE.

Spodaj: Jože Peterlin z Radijskim odrom

Prebrali so za vas:

Ciril Velkovrh

Irina Rahovsky Kralj

Avtorji besedil: Niko Grafenauer, Alojz Kralj, Milček Komelj, Franc Obal, Tamara Kralj Jare

Akademsko slikarka Irina Rahovsky Kralj se je rodila leta 1937 v Ljubljani. Po končani realni gimnaziji na Vegovi ulici v Ljubljani, ki je od letos dalje kulturni spomenik

krajavnega pomena, se je po enem letu študija medicine vpisala na študij psihologije in filozofije, vzporedno pa še na Akademijo upodablajočih umetnosti. Že leta 1963 je za svoja dela prejela študentsko Prešernovo nagrado. Po diplomah na vseh treh smereh je nekaj let poučevala likovni pouk na osnovni šoli na Igu, nato pa se je odločila za samostojno pot na področju slikarstva. Od leta 1955 do leta 2008 se je udeležila 57 skupinskih razstav ter od leta 1964 do leta 2008 pa je postavila 34 samostojnih razstav.

Njen soprog akademik profesor dr. Alojz Kralj je po njeni smrti zbiral njena dela, ki jih je zelo veliko. Mnoga so v tujini (Srbija, Švica, Nemčija, Italija, Kanada in celo na Japonskem). Samo v Združenih državah Amerike, kjer sta zakonca bivala dvakrat, je ostalo vsaj 150 portretov. Zbrana dela so predstavljena v monografiji, ki jih je izdala Slovenska matica v Ljubljani.

V knjigi je akademik Niko Grafenauer prispeval svoje spomine na umetnico kot človeka. Soprog akademik profesor dr. Alojz Kralj je v uvodu predstavil ženino željo, da bi bila njena dela, ki jih je naredila za strokovnjake in laike, predstavljena tudi v knjižni izdaji. Korake življenja in del ... svoje mame pa je pripravila njuna hči Tamara Kralj Jare, kjer se v prispevku pod naslovom Koraki življenja in dela slikarke Irine Marije Olge Rahovsky Kralj spominja tudi besed akad. slikarja profesorja Marija Preglja: »Ko vidim tvoje slike, slišim orkester«.

Sedanjí predsednik Slovenske matice in izredni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, umetnostni zgodovinar profesor dr. Milček Komelj in umetnostni zgodovinar mag. Franc Obal, nekdanji direktor Galerije Murska Sobota, sta z umetniškega stališča podrobno predstavila vseh 752 objavljenih slik. Prvi je pod naslovom Barvita ustvarjalna luč predstavil umetničin motivni svet in njene ustvarjalne prijeme, poduhovljene portrete naših ustvarjalcev, umetničin duhovni prostor med slikarskim zahodom in vzhodom ter slikarkino ustvarjalno brezčasje kot reko brez bregov. Drugi pa se je sprehodil po poti k modernizmu Od fauvistične barvitosti do barvnega ekspresionizma in modernistične ploskovitosti barvnih površin v naslednjih

posameznih odlomkih: Osamosvajanje in fauvistično občutje barvnih površin, Dinamika barvnih ploskev, Sproščena slikarska poteza, Simbolna pripovednost, historizem in modernizem, Ekspresivnost podobe, Grotesknost podobe, Sublimnost in vznesenost goreče erotičnosti, Odsevi slikarstva Vasilija Kandinskega, Geometrizaranost slikovnega polja in oblik, Elementi ameriškega abstraktnega ekspresionizma.

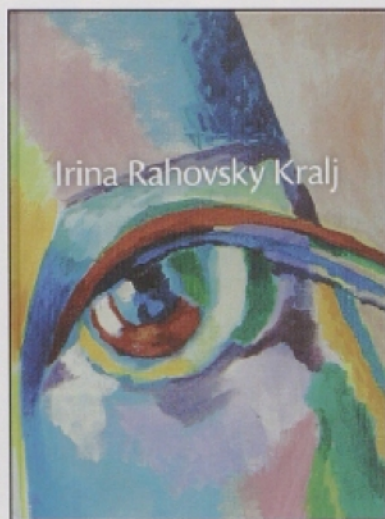
Zaradi velikega obsega knjige je izpuščenih večino perorisb. Skupaj z ikonami in miniaturnimi jih je vseeno 61. Tihožitja (116) in krajine (62) so kljub moderni umetnosti tudi za laike prijetni na pogled in občudovanja vredni. Večina drugih slik pa so portreti preprostih ljudi in slučajnih znancev (128), avtoportreti slikarke same (86), portreti članov najožje družine (137), med katerimi je njen soprog upodobljen kar 16-krat (tudi med znanstveniki). Sledijo portreti pomembnih osebnosti (72), slikark in slikarjev ter kipark in kiparjev (56) in ne na koncu tudi nekaterih znanstvenikov (34).

Naj omenimo samo nekatera zelo znana imena. Po fotografijah ali drugih slikah je upodobila naslednje starejše Slovence: Ivan Cankar, Gabrijel Gruber, Ivana Kobilca, Herman Potočnik, France Prešeren, Anton Martin Slomšek, Primož Trubar, Josipina Turnograjska, Janez Vajkard Valvasor, Karel in Žiga Zois.

V živo pa je delo opravila tudi pri upodobitvah naslednjih zelo znanih sodobnikov: Riko Debenjak, Tomaž Domicelj, Niko Grafenauer, Božidar Jakac, Anton Jamnik, Drago Jančar – glavni urednik pri Slovenski matici, Mila Kačič, Miklavž in Milček Komelj, Kajetan Kovič, Svetlana Makarovič, Neža Maurer, Janez Menart, Ivanka Mežan, Anton Nanut, Franc Obal, papež Janez Pavel II, Tone Pavček, Dora Plestenjak, Tatjana Pregl Kobe, Franc Rode – kardinal, Alojzij Šuštar, Igor Torkar, Drago in Marjan Tršar, Polona Vetrh, Ciril Zlobec in Milena Zupančič.

Med bolj pomembnimi znanstveniki pa najdemo tudi naslednje: Alojz Kralj – soprog, Jože Kraševac, Anton Kuhelj, Jože Kušar, Anton Peterlin, Branko Stanovnik, Jože Toporišič, Josip Vidmar, Josip Plemelj – prvi rektor Univerze v Ljubljani in Ivan Vidav. Pri slednjih dveh sem leta 1959 tudi sam diplomiral iz matematike.

Akademik profesor dr. Ivan Vidav je bil rojen 17. januarja 1918 na Opčinah pri Trstu, umrl pa je 6. oktobra 2015, prav v istem tednu, ko je izšla zgoraj omenjena monografija tudi z njegovim portretom. Zaradi italijanske politike se je družina leta 1920

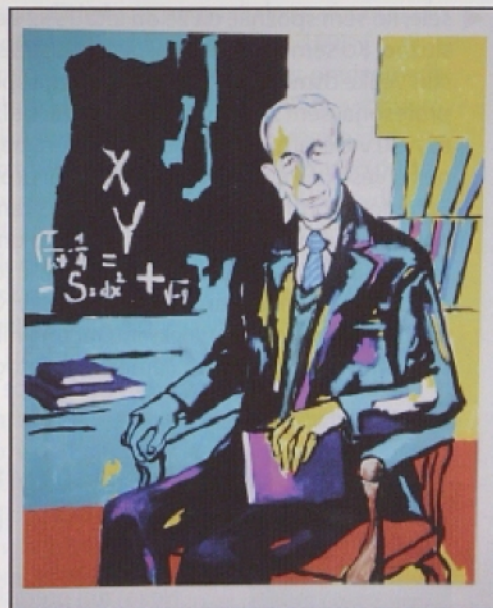
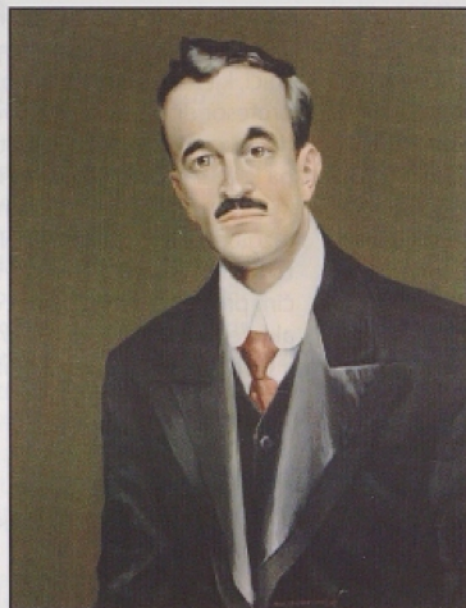

preselila v Maribor, kjer so živeli na manjši kmetiji.

Osnovno in klasično gimnazijo je obiskoval v Mariboru. Leta 1937 pa se je vpisal na študij matematike na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani in poslušal predavanja pri akademiku profesorju dr. Rihardu Zupančiču in akademiku profesorju dr. Josipu Plemlju. Čeprav so se zaradi pričetka 2. svetovne vojne predavanja prekinila že aprila 1941, je zaradi svojih izrednih sposobnosti lahko diplomiral že koncem aprila in koncem maja istega leta tudi doktoriral z rešitvijo Kleinovega problema v teoriji linearnih diferencialnih enačb.

Kasneje je nekaj časa študiral v Rimu. Po vrnitvi v domovino pa so ga Italijani poslali v taborišče Gonars. V letih od 1951 do 1954 se je štirikrat mudil krajši čas v Parizu. Leta 1943 je postal honorarni asistent, leta 1946 pa docent za matematiko. Že leta 1949 je postal izredni, leta 1953 pa redni profesor za matematiko. Bil je izredno dober predavatelj in eden od redkih profesorjev, ki so pri izpitih študente spraševali kaj znajo in ne, česa ne znajo. Bil je skromen in nezahteven. Veliko svojih dohodkov od avtorskih honorarjev, Žagarjeve nagrade leta 1988 in akademskega dodatka je namenil za štipendiranje mladih matematikov. Bil je prijeten sogovornik tudi na nematematičnih področjih. Opravil je 34 recenzij strokovnih knjig, bil je mentor 85 diplomantom matematike ter mentor pri 14 magistrskih ter 16 doktorskih delih. Bil je predstojnik oddelka za matematiko na fakulteti in na Inštitutu za matematiko, fiziko in mehaniko ter dekan in prodekan fakultete. Po osamosvojitvi je prejel nagrado Republike Slovenije za znanstvenoraziskovalno delo, leta 1997 pa mu je bil podeljen častni doktorat Univerze v Ljubljani.

Profesor Vidav je tudi veliko napisal. Poleg številnih znanstvenih člankov je objavil tudi veliko prispevkov v revijah *Obzornik za matematiko in fiziko* ter *Preseku* – listu za mlade matematike, fizike, astronome in računalnikarje. Seznam njegovih knjižnih del, več od njih je bilo tudi ponatisnjenih, pa je kar obsežen.

Pri Društvu matematikov in fizikov Slovenije je bil aktivni član. Dve leti je bil njegov predsednik in štiri leta njegov podpredsednik. Pripravljala je naloge za tekmovanja mladih matematikov, predaval za srednješolce in na seminarjih za učitelje, ob srečanjih na občnih zborih ter ob stalnem strokovnem izpopolnjevanju učiteljev matematike. Bil je odgovorni urednik ali član uredniškega odbora *Obzornika za matematiko in fiziko*, *Zbirke Sigma*, monografij univerzitetnih učbenikov *Matematika – Fizika*, Podiplomskega seminarja iz matematike, izbranih poglavij iz matematike in računalništva in nekaterih tujih revij. Prejel je društveno priznanje leta 1969 in 1979, leta 1978 je prejel doslej edini Zlato Plemljevo medaljo ter postal 1988 častni član društva; leta 1965, 1974 in 1978 pa je prejel državno priznanje ter leta 1981 nagrado AVNOJ. Ob njegovem 90. rojstnem dnevu pa je Društvo matematikov, fizikov in astronomov Slovenije izdalo obsežen zbornik s spomini njegovih učencev in sodelavcev.

Pri delu v matematični knjižnici in urejanju strokovnih publikacij sva veliko sodelovala. Bil mi je nenadomestljiv sogovornik in strokovni vodja. Pri težavah mi je bil odličen svetovalec, česar pogrešam še danes. Ko mi je moj najboljši prijatelj profesor dr. Milan Hladnik po telefonu sporočil, da je profesor Vidav umrl, sem bil močno prizadet. Zaradi njegovih zgoraj omenjenih lastnosti sem v podzavesti pomislil takole: »H komu pa bom sedaj lahko šel po nasvet za težave, ki jih bom imel v službi?« Zavestno sem se potolažil ▶

Levo: Josip Plemlj

Desno: akademik profesor matematike dr. Ivan Vidav 17. 1. 1918 – 6. 10. 2015 (akril-olje, akad. slikarka Irina Rahovsky Kralj, 2008, foto Ciril Velkovrh)

šele, ko sem spoznal, da že od leta 1992 ne hodim več v službo. Ko sem nekaj dni kasneje v časopisu Delo opazil štiri velike osmrtnice za pogreb našega spoštovanega profesorja, sem zopet v podzavesti začutil, kot da bi bil to neki veličastni dogodek, ob katerem naj bi bilo tudi nekaj veselja. Pa me je kolega zaslužni profesor dr. Anton Suhadolc podučil, da je veliko lepega s tem že odšlo. Ker sem slučajno imel doma fotografijo umetniške slike akademika profesorja dr. Ivana Vidava, ki jo je naredila akad. slikarka Irina Marija Olga Rahovsky Kralj, sem se s posnetkom poigral na ekranu računalnika. Slučajno sem pritisnil na ikono, ob čemer se je fotografija znašla v

črnem okviru. Zato sem to fotografijo natisnil v velikosti A-4 formata, naročil okvir in jo poklonil matematični knjižnici, kjer sem služboval polnih petindvajset let. Gospa profesor dr. Barbara Drinovec Drnovšek, predstojnica Oddelka za matematiko Fakultete za matematiko in fiziko, pa je za srečanje slovenskih diplomiranih matematikov, ki so ga pripravili slučajno nekaj dni kasneje, naročila 600 razglednic s to fotografijo. Tistega dne sem bil v tistem tednu prvič srečen in vesel in pomislil, da moram tudi to čim prej povedati svojemu dolgoletnemu predstojniku akademiku profesorju dr. Ivanu Vidavu.

Bilo je, žal, že prepozno!

Maja Smotlak

Ko @DrFig tvita z @M_Choppyjem ali Slovenski literarni klasiki v času elektronske komunikacije

Nekaj dni pred slovenskim kulturnim dnevom sem se potikala po knjigarne in naletela na še čisto sveže natisnjeno knjigo, ki je s svojim naslovom v hipu pritegnila

mojo pozornost: *Slovenski klasiki 1*. Naslovnica, opremljena z duhovitimi pripisi in smeji Ivana Cankarja in Franceta Prešerna, se mi je zazdelo tako drugačna od tistih, ki jih običajno vidim v slovenskih knjigarnah, da sem neučakano začela listati po njej. In že tam, sredi knjigarne, mi je šlo na smeh, ko sem preletela prve strani s Prešernovim Facebook-dopisovanjem z Urško Zalo. Knjiga me je s svojo izvirnostjo v hipu osvojila.

Da ne govorim o tem, kako sem se ob njenem poznejšem prebiranju v družbi še bolj zabavala. Knjižica namreč igra na povzemanju najrazličnejših oblik sodobne elektronske komunikacije, od sms-ov, elektronskih sporočil, spletnih novic, oglasov, forumov, klepetalnic, preko različnih družabnih omrežij, in se že s tem nemudoma priljubi bralcu. V medsebojno interakcijo so vpleteni slovenski literarni ustvarjalci in ustvarjalke, slovenski in tuji literarni liki zelo različnih dob, ki pa jim je odvzeta vsakršna patina vzvišenosti in nedotakljivosti, ki jo pogosto dobijo, ko se o njih učimo v šolskih klopeh. Tako na primer @FLevstik na Twitterju piše svoj predlog slovenskega literarnega načrta kar s telefona, in sicer med izletom z mnogimi pivskimi postanki od Litije do Čateža (od tod naj bi izviral naslov besedila, ki nam je danes znano kot *Popotovanje iz Litije do Čateža*). Muca Copatarica preko spletne trgovine prodaja ukradene copatke. Lepa Vida išče pomoč za svojo zakonsko krizo na forumu www.pravazenska.si, medtem

ko ji Nezakonska_mati, UrshikaZala, Turjaška Rozamunda, Bogomila, Julija_P in Lenora delijo nasvete. Cankar se z materjo Francko prereka preko sms sporočil glede skodelice kave ... Medliterarne reference so še dodatno popoprane z aktualizacijo teh. Tak primer je zgroženi oče, ki na forumu www.zaskrbljeni-starsi.si izraža svoje pomisleke nad obveznim domačim branjem Kersnikovega dela *Mačkova očeta*, ker domneva, da gre za besedilo o istospolnih posvojitvah. Alma Karlin se mora v svojem elektronskem dopisovanju z urednikom založbe soočiti z neizprosno mashilizmom. Naj gre za kritiko posameznih politikov, države, sovražnega govora, teoretikov zarote ali posameznih človeških šibkosti, ta je vselej izpeljana na zelo bistroumen, ironičen in prefinjen način, ki besedilu ne odvzema ležernosti. Prav zato je delo *Slovenski klasiki 1* nepozabna intelektualna zabava.

Delu se namreč pozna, da ga je spisal Boštjan Gorenc, bolj znan kot Pižama (1977), ki je priljubljen stand-up komik, prevajalec in zadnje čase tudi pisatelj. Če vam njegovo ime še vedno ne pove dovolj, naj samo namignem, da ja, prav on je v slovenščino prevedel mladinski literarni seriji *Kapitan Gatnik* in *Gospod Gnilc*, najstniške romane *Krivo so zvezde*, *Čudo*, *Eleanor in Park* in *Dobra znamenja* ter serijo fantazijskih romanov *Pesem ledu in ognja*. Z Matejem de Ceccom sta izdala strip *Šnofijeva družina*. Kot obljublja enka v naslovu *Slovenskih klasikov 1* si dovolim sklepati, da bo Boštjan Gorenc izdal tudi nadaljevanje. Sama se ga že veselim.

P. S.: Tistim, ki odločno sovražite književnost, knjigo toplo odsvetujem, saj obstaja velika verjetnost, da vam ob njenem listanju leposlovje postane nepreklicno zanimivo.

Monika Žagar
Dva brata, trije svetovi
Zgodba o družini Žagar

Dr. Monika Žagar, potomka uspešne obrtniške družine Žagar iz Rakeka, se je lotila zahtevne naloge, da na podlagi nepopolnega

družinskega arhiva napiše sago o svoji družini. Knjižni prvenec M. Žagar bi lahko imenovali tudi romansirana biografija, saj se v knjigi prepleta več načinov zapisovanja: od dokumentarnih zapisov, avtoričinih lastnih spominov in razmišljanj do domišljjskih vložkov, ko posameznim osebam v usta polaga »lastna razmišljanja in spoznanja«. Knjigo dopolnjuje še spremna beseda dr. Igorja Grdine, ki družinsko zgodbo umesti v širši zgodovinski prostor preteklega stoletja.

Nekoliko nas preseneti že sam naslov knjige »Dva brata, trije svetovi«. Bolj običajno bi to zvenelo »Dva brata, dve zgodbi«, saj se avtorica loteva pripovedi o dveh bratih – starejšem, stricu Karlu (Linetu), in svojem očetu Franjotu (Franciju) – ki ju je usodno razdvojila njuna različna politična opredelitev že v predvojnem času, še veliko bolj pa v povojnem času, ko sta skorajda povsem prekinila medsebojne stike. Tisti »tretji svet« nam predstavlja meščanski svet, ki sta ga Franci in njegova družina dejansko živela in negovala, medtem ko ga je moral politično pravoverni Lino skrivati in ga je avtorica »odkrila«, šele ko se je po stricovi smrti preselila v njegovo stanovanje.

Vešče napisana pripoved (roman) predstavlja moško – ženski svet, ki ga na eni strani predstavljata oba brata, na drugi strani pa zasledujemo zgodbo babice Antonije -Tonce (roj. Kobi, zdravnikove hčerke), uspešne podjetnice, ki po moževi smrti vodi moderno lesno predelovalno podjetje na Rakeku in na več drugih lokacijah, ter zgodbo avtoričine mame Marjete, ki stojično prenaša enopartijski sistem in je na koncu, ob propadu le-tega, pravzaprav moralna zmagovalka, ki se po tihem »veseli« smrti vsakega svojega političnega nasprotnika.

Ob družinski zgodbi pa dobimo tudi širši vpogled v gospodarsko zgodovino prve polovice 20. stoletja, ki jo zgledno predstavlja prav uspešna Žagarjeva lesno-predelovalna industrija. Družina je s svojo podjetnostjo, inovativnostjo in trdim delom obogatela, toda ob tem je bila tudi izrazito socialno usmerjena do vseh zaposlenih delavcev, kar pa ji na koncu ni prav nič pomagalo, saj so jim po vojni vse nacionalizirali. Pomagalo ni niti to, da so vseskozi podpirali tudi KP in med vojno OF in da se jim je Line povsem predal ter svojo lojalnost partiji in ideji skušal dokazati tudi s požigom njihovega lesnega obrata na Milanovem vrhu

(julija 1938). »Pogorela je žaga, pogoreli domovi, pogorel del podjetja, pogorel del starega sveta.« (str. 169)

Žagarjeva družina je zagotovo lep primer predvojnega podjetniškega sloja, ki je znal slediti modernim evropskim industrijskim tokovom (svojo izpostavo so imeli tudi v Barkovljah pri Trstu) in se vse bolj podajal iz izrazito podeželskega okolja v meščanski svet, ki se je zanimal tudi za umetnost in kulturo ter ju tudi mecensko podpiral.

Največji prelom pa se zgodi med drugo svetovno vojno. Karl se pridruži partizanom, Franjo (ki je bil povsem apolitičen človek) pa ostane doma in vodi družinsko podjetje, a vseskozi izdatno podpira odporniško gibanje. Toda, poslovno mora sodelovati tudi z zasedbenimi oblastmi (potna dovoljenja!). Tako se iz strahu in zaradi množične begunske psihoze ob koncu vojne umakne v Avstrijo in od tam v Italijo, a se potem vseeno odloči za vrnitev domov, kjer sta ga čakali žena in prvorojenka Barbara. Čakali pa so ga tudi oznovski zasliševalci in verjetno je le bratovo posredovanje preprečilo še bolj tragični konec, saj takrat človeška življenja niso imela prav velike cene. »Saj namen je bil ljudi ustrahovati. Včasih so bila zasliševanja dovolj, da so ljudje utihnili in zapor niti ni bil potreben.« (str. 9) »Vsi smo se bali. Tisti, ki trdi, da se ni bal, laže. Tudi partiji so se bali, svojih lastnih, čistk, premeščanj in mikrofonov po stanovanjih, Golega otoka.« (str.12)

Že v uvodnem delu knjige nam avtorica razkrije namen svojega pisanja: »Res, mučijo me zgodbe, očetova, mamina, stričeva. In tako tudi moja. Naenkrat se mi strašno mudi, kaj če se mi kaj zgodi? Zgodbe bodo poniknile, se porazgubile, ostali bodo drobci, ki jih bodo oblikovali drugi. Že tako te zgodbe obstajajo le po razpršenih koščkih.« (str. 9)

In v Epilogu še doda: »Premišljudem o mami in očetu, ki sta si želela, da bi z nami ostala povezana vsakodnevno, namesto in brez prazničnih sveč in dragih šopkov. Namesto krizantem sem vama napisala knjigo, pravim, tako ne bosta pozabljena.« (str. 215)

Avtoričina pripoved je izredno živa in kronološko razgibana. Želela je vedeti in razumeti zgodbo svoje družine – preteklost moramo razumeti/spoznati, da lahko živimo v sedanosti! Vsekakor imamo opravka s knjigo, ki se prebere dobesedno »na mah« in nas mestoma, s svojo ironijo, razvedri in sili tudi v lastno razmišljanje in spominjanje. Njena družinska zgodba je le ena izmed intimnih zgodb meščanskega sloja, ki ga je bilo treba uničiti zaradi njegovega »nazadnjaštva in sovražnega odnosa do nove, povojne oblasti«. Toda, kako ironično – nosilci revolucije in predstavniki novega družbenega reda/socializma, so se brez najmanjšega sramu vselili v lepe meščanske vile (opremljene!) in v njih tudi poskušali živeti tako kot njihovi nekdanji lastniki. Na zunaj jim je to deloma celo uspelo. Niso pa mogli prikriti svoje pomanjkljive izobrazbe, razgledanosti in svetovljanstva.

Intervju z inž. Devano Lavrenčič – 2.del

“Prihodnost vidim v sobivanju različnih energetskih virov, med temi bi mogla odigrati svojo vlogo tudi jedrska energija”

Erika Jazbar

■ Pot Vas je nato peljala v Turin.

● Ker sem želela postati inženir elektrotehnik, te fakultete pa v Trstu takrat ni bilo, sem se začela zanimati, kam naj se vpišem. Najbližja univerza je bila v Padovi in sem o tem razpravljala v pismih s Tonetom.

22. oktobra 1949 mi je takole pisal: “Imaš prav, ko trdiš, da če bi imela na izbiri študij ali mene, bi izbrala študij (...) Mislim, da je nama obema jasno, da v najinem konkretnem slučaju taka alternativa sploh ne pride v poštev. Kar se naju dveh tiče, ker niti eden ne nasprotuje študiju drugega, temveč obratno, eden drugemu želiva čim več uspehov v strokovnem usposabljanju. Zato tudi če bi Ti še deset let študirala, ne vem, kje, bi Te čakal z zavestjo, bo pa kasneje lepše.”

In jaz sem v to trdno verjela!

Ko sem v dveh letih zaključila bienij z dvema izpitoma iz angleščine in nemščine, so mi na tajništvu univerze svetovali, naj se vpišem na Politehniko v Turin, ki je takrat veljala za najboljšo tovrstno študijsko izbiro. S študijem zunaj Trsta se je pojavil tudi ekonomski problem. Poleg štipendije Dijaške matice sem zaprosila tudi za mesto profesorja matematike in fizike na višjih srednjih šolah s slovenskim učnim jezikom. Dve leti sem tako poučevala matematiko in fiziko na slovenski Trgovski akademiji v Trstu, ravnatelj je bil profesor Rudi Perhavec.

Po zaključenem bieniju sem v Trstu še dve leti polagala izpite tretjega in četrtega letnika Pomorskega inženirstva (Ingegneria navale), ki je bilo takrat v vili Irene, in to zato, ker so bili takrat skoraj

vsi izpiti tretjega in četrtega letnika enaki za vse panoge inženirstva. Ko sem se leta 1953 vpisala v Turin na Politehniko, sem morala poleg izpitov, ki so bili predpisani v petem letniku elektrotehnike, opraviti še dva dopolnilna. V Turinu sem pri polaganju izpitov tudi prvič opazila svoje pomanjkljivo znanje italijanskega jezika. Izpite sem potem opravila z enoletno zamudo in ocene so bile nižje.

■ Kako ste se vživeli v Turinu?

● V Chivassu pri Turinu je tedaj z ženo Zofi in s sinom Petrom živel Škedenjc Pierin Sancin, brat Franca Sancina, deda odvetnika Borisa Sancina. Peter je bil vpisan na Farmacijo v Turinu. Oni so mi predstavljali kos slovenskega Škedenja v Piemontu, bili so mi v veliko oporo pri prvih kontaktih s tem tujim svetom.

Spodaj: Turin

■ Spregovorite nam torej o turinskih študijskih letih.

● Turin je lepo, urejeno mesto, kjer sem se dobro počutila. Veliko mi je tudi pomagal nepozabni tovariš turinskih študijskih let Peter Merkù, brat Pavleta Merkùja. Pravzaprav je bil poleg Sancinovih v Chivassu moj edini slovenski sogovornik in zvesti prijatelj do konca svojih dni. Po diplomi v Turinu se je preselil in uspešno uveljavil kot inženir pri Siemensu v kraju Erlangen v Nemčiji. Zapustil nas je leta 2013.

Moje življenje v Turinu je potekalo na Inštitutu Galileo Ferraris, kjer so bila predavanja. Stanovala sem tik za inštitutom pri gospe Morandi, njena hčerka Rita je bila časnikarka pri časniku La Gazzetta del Popolo. Hranila pa sem se v študentski gostilni Accademia, kjer smo obedovali nekateri kolegi z Inštituta, ki sem jih nato srečala tudi v Milanu in kasneje v Rimu. Konec tedna pa sem vedno preživela pri Sancinovih v Chivassu, kjer sem se učila pismene italijanščine, na Petrov nasvet tudi s pomočjo revije *Settimana enigmistica*, ki mi je bila dragocena predvsem za "doppie" (dvojne soglasnike v italijanskih besedah, *op. ur.*).

■ Kaj pa Tone?

● Najina čudovita in zapletena ljubezen se je vila v najlepših oblikah skozi študijska leta. Tone je novembra 1951 diplomiral in s 1. januarjem 1952 nastopil službo v Novem mestu. Tudi potem sem gojila to ljubavno in zame študijsko spodbudno korespondenco ter redkimi srečanji v Sloveniji, predvsem v poletnih počitnicah. In "mirno plavala je moja barka" ... dokler

Novo mesto, 3. 6. 1953

Draga Devana!

In ti? Gotovo pridno študiraš kot vedno in pripravljaš izpite, ki jih boš junija ali julija polagala. Tako se tudi Tebi bliža cilj, v katerega si vložila veliko truda in energije.

Končujem, moram počasi na delo. Ob priliki se zopet kaj oglasim, do takrat pa nasvidenje. Tvoj Tone"

Vendar čez mesec in pol:

18. 7. 1953

"...Vsa stvar se že vleče leta in leta in pravzaprav tako neurejeni odnosi, kot jih živiva midva, ni čudno, da so me danes pripeljali do te točke, na kateri sem. (...) Vendar ljubezni in srcu ne morem ukazovati. V zadnjem pismu pišeš, da prideš v Novo mesto. Prav je, da vse to prej izveš in da kljub temu prideš, ker želim, da se ustno o vsem tem pogovoriva.

Prejmi pozdrave od Toneta"

Vedel je, da prihajam v Novo mesto k Lapajnetovim, staršem Zlatkota, Milenkine prve ljubezni. Zlatkota so novembra 1943 ubili domobranci. Njegov brat Miloš je čez kako leto postal moj svak. Jaz pa sem v Novo mesto tudi kasneje zahajala k sošolkam, sosedom in prijateljem.

Bilo je avgusta 1953, ko sem Toneta zadnjič srečala. Bilo je v bolnici pri skupnem prijatelju dr. Danetu B. Trdno odločena sem bila, da ga nikdar več ne vidim, niti govorim z njim, in sem to obljubo tudi držala. Dolgo je trajalo, preden sem prebolela veliko razočaranje in izgubo zaupanja v bližnjega.

Sanje in načrt za skupno življenje po končanem študiju, napisane v pismih, so bile le spomin, ki sem ga obudila pred nekaj leti kot pričevanje zgodovinske resnice o koncentracijskem taborišču Monigo pri Trevisu. Vsa dolga leta, ki so pretekla od takrat, in poti, ki so me vodile tudi daleč po tujem svetu, mi niso odtujile zvestih in zanesljivih prijateljev, ki so vsa študentovska leta spremljali najino ljubezen. Dane in Darinka, Silva, Bošnjak Rifat in Anda, moja sošolka iz Maribora. Od vseh sta danes živa le Dane, ki je star 90 let, in Silva.

S Tonetom sva se po šestdesetih letih ponovno srečala ob dnevu spomina 26. januarja 2013 v Trevisu, kamor so ga povabili avtorji na predstavitev knjige o taborišču v Monigu z naslovom *Di là del muro*, saj je Tone skupaj z gospo Vero Cimprič eden od dveh preživelih taboriščnikov.

Novo mesto, "kraj nesrečnega imena", usoden za vse tri sestre Lavrenčičeve – tudi Sonjin prvi mož je bil iz Novega mesta.

Dilà delmuro

Il campo di concentramento di Treviso (1942-43)

Francesca Meneghetti

ISTRESSCO

■ **Kaj pa sestra Milenka?**

● Z Milenko sva rasli skupaj in se dobro razumeli. Od otroških let mi je zmerom stala ob strani. Med vojno sva nadaljevali študij na gimnaziji v Novem mestu. Po prihodu v Trst sva se vpisali na višjo realno gimnazijo s slovenskim učnim jezikom in maturirali z enim letom razlike – jaz leta 1947, ona leta 1948.

Po opravljeni maturi se je Milenka vpisala na kemijo na Univerzi v Trstu, a jo je morala iz zdravstvenih razlogov opustiti. Želela se je takoj potem vpisati na slavistiko v Ljubljano, a "papa" jo je prepričal, naj počaka, da se politične razmere uredijo. Bila so leta kominforma in se je bal, da bi ostala izolirana od družine, če bi zaprli državno mejo pri Sežani. Takrat ji je Tone pri vpisovanju na fakulteto mnogo pomagal, da se ji ni bilo treba voziti v Ljubljano. Tudi Tonetova mama ji je bila v veliko pomoč, dokler ni našla sobe.

Milenko je Tonetova "izdaja" morda še bolj prizadela kot mene in, kolikor mi je znano, Tonetu tega ni nikdar odpustila. Milenka se je poročila z Milošem Lapajne 4. junija 1955. Poročena sta bila 59 let, Miloš je umrl 12. decembra 2014.

■ **Kdaj ste diplomirali?**

● V šolskem letu 1955/56 sem bila poverjena ravnateljica Industrijske strokovne šole v Nabrežini in v Križu, kjer sem nadomestila na tem mestu inženirja Mirana Pavlina. Julija 1955 sem diplomirala kot inženir elektrotehnike na Politehniku v Turinu.

■ **Pot Vas je nato peljala spet daleč od Trsta ...**

● Po drugi svetovni vojni, ko je bila po njenih posledicah italijanska država v obnovi, je nujno potrebovala strokovnjake: tehnike in inženirje, specialiste za izgradnjo elektrarn. Zato so si električne družbe skušale zagotoviti sveže diplomirane mlade inženirje.

»Po drugi svetovni vojni, je italijanska država v obnovi nujno potrebovala strokovnjake: tehnike in inženirje, specialiste za izgradnjo elektrarn.«

Sestre Lavrenčič:
Devana, Milena in
Sonja

Prvo prošnjo za namestitev kot inženir sem poslala septembra 1955 v Bocen na tamkajšnjo družbo, ki je skrbela za električno energijo (Azienda Elettrica Consorziale della Città di Bolzano e Merano). Oktobra sem dobila odklonilni odgovor, da trenutno zame ni na razpolago odgovarjajočega mesta. Najbrž jih je "opozoril" moj slovenski priimek s strešicami in si niso hoteli ustvarjati težav z državljanke druge narodnosti, saj so imeli že svoje Nemce na Južnem Tirolskem. Ampak to je le moje mnenje.

Maja 1956 sem poslala prošnjo v Milan na Center za strokovno usposabljanje pri družbi Edison (Centro di Addestramento Edison) za sprejem v Tečaj za usposabljanje novih diplomirancev (Corso di addestramento per neolaureati). Takoj so me poklicali na informativni razgovor, v manj kot mesecu dni sem prejela obvestilo, da so me sprejeli na Tečaj

in naj pridem 18. junija 1956 v urad Centra z dokumenti za podpis pogodbe za enoletno namestitev za določen čas kot uradnica druge stopnje.

S privoljenjem šolskega skrbništva sem zapustila ravnateljsko mesto 31. avgusta, in sicer pred koncem šolskega leta 1955/56. Pri Edisonu pa sem dobila dovoljenje za odsotnost z delovnega mesta tri dni, in sicer 27. junija, 27. julija in 27. avgusta za izpolnitev birokratskih obveznosti, na katerih sem morala biti prisotna.

Mama me je kak dan pred 18. junijem pospremila na tržaško železniško postajo, od koder sem se prej dve leti vozila na izpite v Turin in nazaj v Trst. Toda tokrat je bilo drugače. Zapuščala sem za vedno svoj dom, slovensko delovno okolje in Trst. Bil je odločilen korak v življenje, v poklic, ki sem ga sama izbrala in hotela delati, a na tujem in v drugačnih okoliščinah in razmerah, kot sem si jih predstavljala.

■ Kako ste se vživeli v Milanu?

● Tudi v Milanu sem našla prvo pomoč pri Ersiliji, hčerki naše škedenjske sosede, poročene v Milanu, pri kateri sem našla prvo nastanitev, dokler mi ni njen mož, ki je bil uradnik na pokrajini, pomagal, da sem našla stanovanje v eni izmed dveh stolpnic Casa Albergo, prav nasproti sodne palače v Milanu. V eni je občina ali pokrajina nudila prvo prehodno nastanitev samskim diplomirancem predvsem tehničnih in ekonomskih fakultet, ki so iz cele Italije prihajali na delo v dinamično in cvetočo lombardsko industrijo. V drugi stolpnici je bila Casa della laureata, kjer sem dobila sobo s

kopalnico, telefonom in električnim gorilnikom, najprej skupaj s še eno diplomiranko, nato sama. Tam sem stanovala vse do odhoda v Rim avgusta 1959.

Ersilija mi je bila z družino vedno oporna točka in v pomoč, če sem kaj potrebovala, za kar sem ji še danes hvaležna. Najin pogovorni jezik je bil italijanščina, le ko sva bili sami je včasih prešlo tudi malo po škedenjsko, kar pa jaz nisem dobro znala.

»Pomanjkanje pogovorne slovenščine je že v milanskih letih nadomeščalo branje slovenskih knjig.«

Moja selitev v veliko industrijsko mesto, ki je bila trajna, ni bila enostavna kot ona v Turin. Razen Ersilije v Milanu nisem imela znancev niti iz tržaškega italijanskega okolja, niti študentskega, niti kasneje, ko sem rešila problem stanovanja. Družbe nisem imela, dokler se niso začela predavanja. Vanje so bili vključeni že zaposleni inženirji iz raznih krajev Italije, vsak s svojo življenjsko in delovno izkušnjo. Okolje je le imelo nekaj študentskega in mi je tako olajšalo stike s kolegi.

Sedež družbe Edison na ul. Foro Bonaparte v Milanu

■ Kako pa je bilo v vseh teh letih z Vašo slovenščino?

● Pomanjkanje pogovorne slovenščine je že v milanskih letih nadomeščalo branje slovenskih knjig in prevodov v slovenščino tujih avtorjev, ki sem si jih nabavljala ob obiskih v Tržaški knjigarni, dokler je obstajala. Tudi Sonja, ki je živela na drugem koncu sveta, je ohranila našo slovenščino s knjigami, ki smo ji jih redno pošiljali. Z Milenko slavistko sem sledila tudi razvoju, ohranjanju in posodabljanju svoje slovenščine.

■ Kako pa je bilo na novem delovnem mestu?

● 18. junija 1956 sem vstopila v sedež družbe Edison v Milanu, Foro Bonaparte 31, da začnem tečaj. Družba Edison je bila pred nacionalizacijo električne energije v državi (1962) ena najpomembnejših električnih delniških

družb v severni Italiji za proizvodnjo električne energije in dobavo elektrike gospodarstvu. Izdajala je tudi petnajstdnevnik *Quaderni di studi e notizie*. To je bila

sicer družbena revija, a tudi prava strokovna revija s statističnimi podatki o proizvodnji in dobavi elektrike gospodarstvu, ekonomiji in razvoju elektroenergetike doma in po svetu.

■ Kako je bila v ta kontekst vključena družba Edison?

● Družba Edison je že jeseni leta 1955, takoj ko je bilo v Italiji dovoljeno, da se udeleži z miroljubno uporabo jedrske energije, začela študij za gradnjo prve jedrske elektrarne v severni Italiji.

Prva mednarodna konferenca Združenih narodov za miroljubno uporabo jedrske energije, ki je bila v Ženevi od 8. do 22. avgusta 1955 (International Conference on Peaceful Uses of Atomic Energy), je namreč v mirovne pogodbe Italije in Nemčije odpravila prepoved miroljubne uporabe jedrske energije.

Za pripravo potrebnega specializiranega osebja, ki bi bil zmožen reševati vprašanja tega

»Fizik Enrico Fermi je leta 1942 omogočil uporabo jedrske energije za proizvodnjo električne energije.«

novega proizvodnega sektorja, je Edison že leta 1946 podprla iniciativo skupine znanstvenikov (Carlo Salvetti, Giorgio Salvini, Mario Silvestri), profesorjev Fizikalnega inštituta milanske univerze za ustanovitev laboratorija, ki bi preučeval in eksperimentalno izključno na področju jedrske fizike. Tako je nastal CISE (Centro italiano studi esperienze – takrat brez pridevnika "nucleari"). Na pobudo raziskovalcev CISE je bil pri Politehniku v Milanu leta 1950 ustanovljen podiplomski tečaj za mlade, sveže diplomirane inženirje, ki bi želeli delati v jedrskem inženirstvu. To je bil zadnji tak tečaj, v naslednjem letu je bila na Politehniku ustanovljena Fakulteta za jedrsko inženirstvo.

■ Kako je bilo takrat v Italiji z raziskovanjem na tem specifičnem področju?

● Raziskave v fiziki v Italiji segajo daleč nazaj v trideseta leta prejšnjega stoletja. Predhodnik jedrskih študij je bila skupina, ki jo poznamo pod imenom *Ragazzi di Via Panisperna* na

Fizikalnem inštitutu Univerze v Rimu, ki jo je vodil Enrico Fermi.

Fizik Enrico Fermi (1901–1954), Nobelov nagrajenec, je leta 1942 uresničil prvo nadzorovano verižno reakcijo v reaktorju, zgrajenem na stadionu Univerze v Chicagu, in s tem omogočil uporabo jedrske energije za proizvodnjo električne energije. To ni bilo raziskovanje, ampak začetek uporabe jedrske energije za blagor človeštva.

Družba Edison je 3. julija 1957 podpisala dogovor z ameriško družbo Westinghouse za gradnjo jedrske električne centrale s tlačnovodnim reaktorjem (PWR) v severni Italiji. Za to nalogo je družba pripravljala svoje tehnično osebje – inženirje, fizike, kemike – s teoretskega in praktičnega vidika: teoretsko na podiplomskih predavanjih iz uporabne jedrske fizike na Politehniku v Milanu, praktično pa pri družbi Westinghouse v ZDA.

(se nadaljuje)

Razmišljanje zdomske tržaške Slovenke

V. Prelomno leto

Mirella Urdih

Končno je napočil težko pričakovani dan. Bilo je 29. aprila 1945. Vreme ni bilo najbolj prijazno, rahlo je deževalo in pihala je neprijetna burja. Zato da se bela, dolga obleka ne bi pokvarila in se jaz ne bi premrazila, je mama potegnila na dan lepo svileno ruto (takrat nisem vedela, da je to karpon njene mame) in me z njo ogrnila čez rame. Skupaj s teto Milko smo pohitele v cerkev – oče je bil nemara kot navadno v trgovini –, kjer nas je že čakal župnik De Grassi. Deklic in fantkov je bilo kar lepo število, prednje klopi so bile polno zasedene. Kljub težkim časom smo deklice imele dolge, bele obleke, če že ne lastnih, pa izposojene pri nunah, ki so nas na prvo obhajilo pripravile. Ker ga pa skoraj ni pravila brez izjem, sta med nami bili sestri, hčerki gostilničarja Markota, mlajša v rozasti, starejša v svetlomodri obleki, ki sta bili itak vedno nekaj posebnega, tudi še pozneje, ko sem ju kdaj srečevala. A kar po pravici povedano, jima nisem zavidala. Verjetno sem že takrat čutila, kako neokusno je bilo tako razkazovanje, in sem bila raje del večine, se pravi onih, ki smo imele izposojene obleke. In vendar sem nehotе bila tudi sama enkratna izjema. Nekoliko nerodno mi je bilo zaradi ogromne svilene rute krem barve z neverjetno dolgimi resami, saj nihče drug ni imel kaj podobnega na sebi.

A bilo je – danes se tega zavedam – najprimernejše ogrinjalo za tako slovesen dan. Čeprav ni štikan, je ta karpon vendar dragocen, ker ni le trikoten, to je samo polovičen, temveč štirikoten, ter zelo dobro ohranjen. Kot polagamo pri krstu belo oblačilo

*S karponom na
Marijanskem
shodu 2003*

Urdini Marcusi - Mirclva

nčenka drugega oddelka je obiskovala
rašebni slov. tečaj

z dobrim uspehom

Test - Sr. Ivan, 15. junija 1945.

Branca Alojzija
učiteljica

Potrdilo o pripravljalnem
tečaju slovenščine pri
učiteljici Lojzki Brana

na otroka v znak pripadnosti krščanski skupnosti, tako mi je mama dala na rame ogrinjalo, ki označuje našo dotlej zatrto narodno pripadnost. Tudi septembra 2003 sem se – ob vsakoletnem Marijanskem shodu na Opčinah – z njim odela.

Poleg neprijaznega vremena se mi je od tistega dne vtisnilo v spomin neko čudno bobnenje, ki je odmevalo izza Griže, tam nekje od Bazovice. Danes vem, da so se bili poslednji boji med nemško zasedbeno vojsko in partizani, ki so se bližali Trstu. A bil je tudi dan, ki je naznanjal konec vojne in fašistične prevlade ter s tem odkritje moje prave, slovenske identitete, kot sem kmalu ugotovila.

Ne spominjam se dneva, ne ure, ne okoliščin, v katerih sem se zavedla, da je napis, ki ga je bilo do takrat možno brati v vseh javnih prostorih, jalov. Še zdaj ga vidim pred seboj: *Qui si parla soltanto italiano!* (Tu se govori samo italijansko). Do takrat nisem imela niti vzroka, da mu ne bi verjela. Kamorkoli sem šla, s komerkoli sem se pogovarjala, nisem slišala drugega kot italijanščino oziroma tržaško narečje. Kot trgovca sta starša imela opravka s strankami, torej je bilo treba biti zelo previdni, zato sta z menoj in med seboj (vsaj v moji prisotnosti) govorila

samo po tržaško. Danes vem, da tudi na cesti ni bilo priporočljivo govoriti drugače, zato nisem do konca vojne sploh vedela, da obstaja slovenski narod, ki mu tudi sama pripadam.

Pa so se okoliščine le spremenile. Dobro je bilo, da se je vojna končala še pred poletjem. To mi je namreč omogočilo obisk nekajtedenskega tečaja slovenskega jezika pri znani in priljubljeni svetoivanski učiteljici Lojzki Brana, ki je v letih 1930–1945 bila uradno brezposelna, kot je obeležila v svoji knjigi *Primorski učitelji 1914–1941* Minka Lavrenčič Pahor, se pravi, da pod fašizmom ni smela poučevati. Rada sem z ostalimi otroki hodila k njej na dom v Ulico delle Linfe ter zaključila tečaj z dobrim uspehom, kar mi je omogočilo, da sem jeseni brez problemov stopila v četrti razred novoustanovljene slovenske osnovne šole. Bila je za nas prava vila rojenica, ki nam je pomagala, da se skobacamo iz kokona, v katerega smo bili dotlej zabubani. Druge vile sojenice so nam pa v naslednjih letih pomagale, da smo se naučili ne samo govoriti in pisati po slovensko, ampak tudi peti in nastopati pred nabito polno dvorano navdušenih gledalcev.

Po ne vem čigavi zaslugi smo skupina otrok še pred pričetkom pouka v slovenski šoli šli v spremstvu nekaterih učiteljic za par tednov v „počitniško kolonijo“ v Ilirsko Bistrico. Če se ne motim, so bili tudi fantje zraven. Stanovali smo pri različnih družinah, ki so nam nudile hrano in prenočišče. Vsako jutro ob določeni uri smo se pa sestali, da smo šli vsi skupaj na kratek sprehod in se posedli na kaki trati ter se skušali pogovarjati po slovensko.

Osem in devet let kasneje sem bila spet v koloniji, a kot vzgojiteljica, najprej v Ravasclettu (če me spomin ne vara) in Nabrežini, naslednje leto pa v Devinu.

Ko se je leta 1945 začelo novo šolsko leto, sem zahajala še vedno v isto poslopje za svetoivansko cerkvijo, kjer se je pouk odvijal zdaj seveda izključno v slovenščini, izvzemši ure italijanščine, ki je ostala obvezen predmet. In sicer vse do mature, kar mi je omogočilo, da sem se brez problemov po sprejemnem izpitu vpisala na Visoko šolo za prevajalce in tolmače.

Prav v šolski nalogi, ki sem jo v četrtem razredu napisala pri italijanščini, sem brez pomislekov opisala dan prvega svetega obhajila, predvidenega konca vojne in spoznanja moje prave identitete kot ‚najlepši dan mojega življenja‘.

Nemara smo se že v četrtem razredu, to je prvem v slovenski šoli, z nekaterimi sošolkami kar dobro izkazale, če nas je učiteljica Milica Čok v restavraciji pri Subanu začela pripravljati na prestop v nižjo srednjo šolo. Za srečo – pravim danes – smo se pa kmalu zavedle, da je podvig le prenegljen, in smo nadaljevale šolsko kariero po redni, normalni poti.

Še vedno se kdaj sprašujem, kako sem mogla brez najmanjše travme in, skoraj bi rekla, čez noč, pridobiti novo, pravo identiteto, ko me pa ne oče

ne mati nista mogla na to polagoma pripraviti. Morda gre zasluga genom prednikov, ki sem jih podedovala po posredovanju staršev. A prav gotovo so k temu prispevale tudi zunanje okoliščine: navdušenje nad koncem vojne, dejstvo, da je Sv. Ivan bil takrat močno slovensko predmestje, kjer so se kar čez noč pojavili na vseh trgovinah dvojezični napisi, alimentari-jestvine, trattoria-gostilna, ali, kar je bilo naravnost zabavno: drogheria-mirodilnica; da je v slovensko šolo prestopilo več dotedanjih sošolk ter da sem istočasno ohranila tudi prijatelje in znance, ki sicer niso govorili slovensko. Otroci iz soseske, s katerimi sem se igrala, so bili še vedno isti, s katerimi smo se pogovarjali v tržaškem narečju. Sošolci iz vzporednega razreda so pa bili povečini novi in pogovarjali smo se samoumevno v slovenščini. V veliki dvorani gostilne, kjer je dotlej visela tablica z znanim pozivom, naj govorimo izključno po italijansko, so zdaj pod vodstvom Frana Venturinja začeli s pevskimi vajami člani in članice svetoivanskega slovenskega pevskega zbora, da jih je bilo veselje slišati še na cesti.

(se nadaljuje)

Zbor Slavko Škamperle
pod vodstvom Frana
Venturinja 1946

“Ampak zame si velik pesnik!”

Pavle Zidar

Košutova poezija med “strahom in upom”

Ob pesnikovi osemdesetletnici

Marija Pirjevec

V poeziji Miroslava Košute se od prve pesniške zbirke *Morje brez obale* (1963) do danes razkriva dvojno razmerje do življenja in sveta: njegova razpoloženska razpetost med svetlobo in temo, med upornostjo in resignacijo, med strahom in upom, če povem po Prešernovo. V pesnikovi prometejski upornosti in kljubovanju pa je v jedru zaobjeta tudi globinska struktura slovenske poezije v njenem nenehnem boju za človekov smisel in obstoj lastnega naroda. Ne gre namreč prezreti, da je njegova osebna zgodba tesno povezana z narodovo, še posebej zamejsko, in da prav skozi osebne izkušnje lahko beremo tudi zgodbo našega časa, predvsem primorskega prostora, tržaškega Krasa in morja, te osrednje besede njegovega pesniškega slovarja, pa tudi “mesta na robu sveta”, se pravi Trsta, ki prav zaradi prisotnosti Slovencev sodi povsem upravičeno v njegovo poezijo.

Globinska vraščenosť v prostor med rodnim Krasom, morjem in mestom v zalivu sili Košuto, ki je svoje prve lirične izpovedi v tržaškem dijaškem listu *Literarne vaje* pomenljivo podpisoval s psevdonimom *Miroslav Morje*, da se znova in znova sooča s težkim položajem Slovencev na tem od matice odtrganem kosu zemlje, ki ga zaznava kot počasno, a zanesljivo odmiranje. Iz tega sledi, da je problem, ki se nenehno pojavlja v Košutovem pesniškem tragizmu, kot piše Niko Grafenauer, najbolj zgoščeno izražen v vprašanju: *kako vzdržati?* Ali povedano drugače, kako vztrajati pri svojem, kako ubraniti svojo individualno identiteto in kako ohraniti svoj tolikokrat zaničevani jezik živ. In to ne samo kot posameznik, temveč kot skupnost, ki je z ukazanim molkom v bližnji fašistični preteklosti

in z večjo ali manjšo ogroženostjo tudi v novejših, manj zadušljivih časih, še zmeraj lahko zapisana minevanju in čakanju na konec. Zato se ne smemo čuditi, da je Košuta ob sprejetju Prešernove nagrade leta 2011 v veliki dvorani Cankarjevega doma pretresljivo kritično in vse prej kot spodbudno spregovoril o slovenski manjšini v Italiji: “Včasih me obide občutek, kot da drsimo na velikem usadu, nižje in nižje /.../, dokler nas ne zagrne in pogoltne. Zna biti, da bo nekoč arheolog zaman ugibal, če je šlo za naravno nujnost ali skupinski samomor.”

»Včasih me obide občutek, kot da drsimo na velikem usadu, nižje in nižje.«

Bivanjska stiska pesnika za mejo, kot beremo v komaj desetvrstični, a ungarrettijevsko sežeti pesmi *Pismo Niku Grafenauerju* iz leta 1975, je bila zato drugačna in

veliko usodnejša od “stiske jezika”, kot jo je v tistih letih doživljal njegov literarni vrstnik in prijatelj v matični domovini ter jo izpovedal v zbirki z istim naslovom. Ni naključje, da sta skrb za prihodnost manjšine ter strah pred tiho asimilacijo v Košutovi poeziji tako boleča (*Tržaška izštevanka*). Iz pesmi *Jutrišnje tržaško jutro* pa lahko razberemo, da je trdnost narodne zavesti načeta tudi v posameznikovi notranjosti. Saj iskanje osebne identitete in problem dveh jazov ali dvojne duše, kot bi dejal Slataper, prej ali slej lahko načne mnoge izmed nas, nenazadnje tudi pesnika samega:

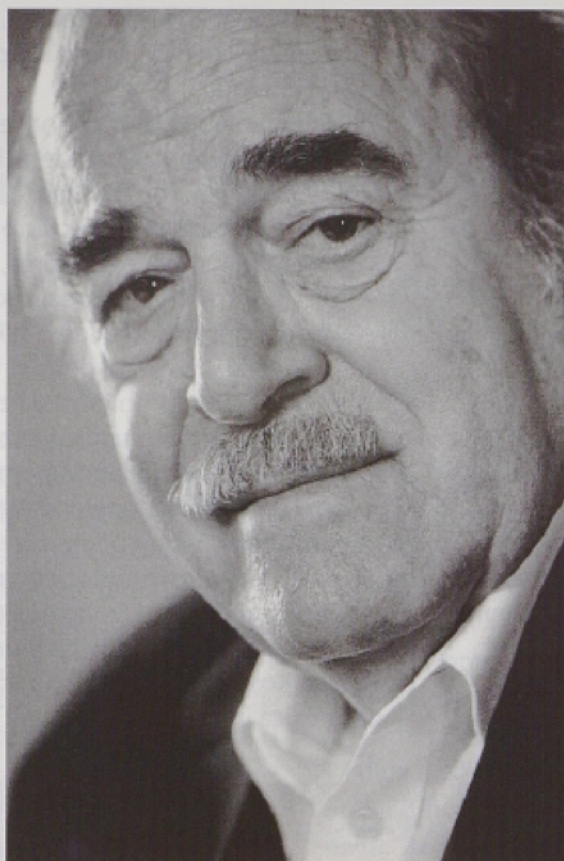
*Hodil po zemlji sem naši, hodim in iščem
in vem, o vem, da je iskanje zaman.
Slišim le grla v zanki s tujim besediščem,
da s koledarjem računam: ni daleč dan,
ko se še v meni dva jaza zbudita.
Ma cosa vuoi – così è la vita!*

Ta zdavnaj napisana pesem pa je po avtorjevih besedah aktualna in resnična tudi danes, zato njegov odnos do tega vprašanja ni nič manj pesimističen kot nekoč. In vendar bi bil prikaz Košutove poezije izkripljen, če bi prezrli njen nasproti pol, ki se kaže v pesnikovi kljubovalnosti, v njegovi neusahljivi veri in trdoživem upanju, ki je – kot sam piše –, nasploh *neverjetna zel*: pesniku *prebira strune duše kot s konico noža*, obenem pa je *čudodelka /.../, palička za ris, ki zgrbljen sredi njega preživiš*.

Razklanost med "strahom in upom" je pronicljivo nakazana tudi v eni najbolj znanih Košutovih izpovedi s tržaško tematiko *Ta Trst*. V njej je zarisana paradoksalna podoba na smrt obsojenega mesta, v katerem pa vendarle tli vera, ki je tako močna, da nikoli ne more izgoreti do konca. Trst je v njegovih izpovedih in spominskih refleksijah prikazan na eni strani povsem konkretno in stvarno, hkrati pa je – kot ugotavlja pred kratkim preminuli literarni zgodovinar in kritik Andrej Inkret – tudi "simbolični eksistencialni topos: slikovita realistična scenarija, v kateri se v najrazličnejših variacijah odkriva resničnost splošnega človeškega upanja in brezupa".

*Opasan z jeziki, ki pesmi pojo,
pijan od požara in strog od soli,
okraden za jutri, ob čast in nebo –
ta Trst je kot vera, ki ne dogori.*

Narodnostna stiska je seveda samo del tega starčevsko hirajočega in vse bolj odpisanega mesta, ki se je nekoč bohotilo v cesarskem sijaju in blagostanju. Košuta si, kot rečeno, tudi v drugih

Miroslav Košuta
(foto Pinter)

pesmih s tržaško tematiko ne zatiska oči pred različnimi vzroki odmiranja nekoč mogočnega avstrijskega emporija. Odkriva jih v njegovi duhovni praznini in vsakršni negibnosti, v nekritični zazrtosti v mite in nostalgični zagledanosti v svojo bleščečo preteklost, v pomanjkanju prave življenjske sile kot tudi v njegovem zapiranju oken in vrat ne le sosedom, kot pravi, ampak tudi prihodnosti (*Trieste triste, Čaj ob petih, V tem kraju*). V *Novih tržaških pesmih* iz zbirke *Pomol v severno morje* (2002) pa se pesnikov pogled obrača pogosto nazaj, v preteklost, v daljne čase, ki so za vedno izgubljeni. Med njimi je posebej izstopajoča pesem *Valvasor*, zgrajena na kontrastu

med nekdanjim ponosnim Trstom, zaznamovanim s kar tremi imeni Trieste-Trieste-Terst, in mračno, dekadentno podobo sedanjega mesta, ki ga avtor *Slave vojvodine Kranjske* ni mogel niti slutiti. V ozadju Košutove zgodbe tega propadajočega obmorskega kraja pa je nujno zaznati tudi eksistencialno dramo, ki je občečloveška:

*Stadt Triest vulgo Trieste oder Terst,
Meerporten s prvimi ladjarji,
die Juden, mestni stolp, napol podrt,
vse do obzidja črede z manderjarji.*

*In čas vrisuje nove in višje hiše.
Dvoglavi orel plapolja za dvor.
Po njem kronist pripoved mračno piše,
ki pa je nič ne sluti Valvasor.*

Vendar tematika tesnobnega miševanja v Košutovi liriki ni občutena samo na objektivni ravni, ne zadeva samo slovenske skupnosti v Italiji, prav tako izrazita in morda še usodnejša je

ta eksistencialija na ravni osebnega čutenja in doživljanja. Taka je na primer njegova presunljivo preroška izpoved *Miza* iz pesniku najdražje zbirke *Pričevanje* (1976). Pesem ima za osrednjo temo motiv minevanja in nepreklicne ločitve,

»Postelja in Miza sta pa pesmi, ki narekujeta bravcu spoštovanje /.../. Genijalni sta!«

ki ga je kmalu nato strahotno prizadela z izgubo komaj devetnajstletnega sina. Sam je nekje zapisal, da jo je že ob nastanku štel za eno svojih temeljnih izpovedi. "Nazadnje – dodaja – pa je življenje neusmiljeno potrdilo upravičenost tesnobe, ki me je uklepala od samega sklepanja družine. Kakor da sem zmeraj vedel, kaj mi je usojeno /.../."

Prevzet ob branju obeh pesmi *Miza* in *Postelja*, je Pavle Zidar v neobjavljenem pismu z dne 3. novembra 1976 zapisal: "Prebral sem Tvoja *Pričevanja*. Na dušek. Tako spiješ vodo, če si upehan od sonca, ali poješ kos kruha, če te pesti lakota. Vse te pesmi, ampak dve, dragi moj, dve med njimi: *Postelja* in *Miza* sta pa pesmi, ki narekujeta bravcu spoštovanje /.../. Genijalni sta! Zdaj lahko mirno umreš. /.../ Ampak zame si velik pesnik!"

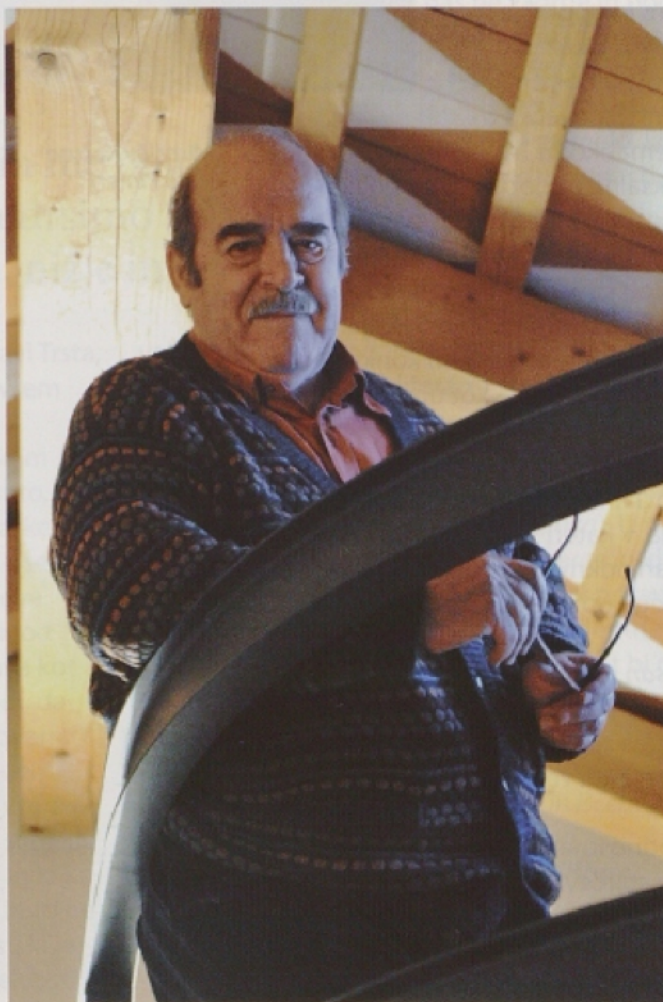
Prav tako izrazito osebna, hkrati pa tudi občečloveška je pesem *Prastrah*, ki sodi med najbolj sugestivne in pogosto citirane Košutove eksistencialne izpovedi. V tej kratki in skrajno zgoščeni lirski pesmi, ki s svojo večpomensko razsežnostjo nakazuje mnogo več, kot je avtor sam sprva mislil, preveva Košuto nenehni občutek nagonskega strahu, ki je tolikšen, da občutljivega pesnika tudi povratek domov ne more rešiti moreče notranje stiske. Vendar je na drugi strani res, da nosi njegov strah v sebi neko posebnost, saj gre za kosovelovski in hkrati košutovski strah, ki vsebuje tudi drobec vitalističnega upiranja, kljubovalne volje, pokončnosti in upa. Lahko verjamemo njegovim besedam, da te

pesmi verjetno nikoli ne bi napisal, če ne bi bil pripadnik manjšinske skupnosti ali malega naroda.

Ob sklepu ne bo odveč, če navedem prodorne besede Andreja Inkreta, ki je v knjigi *Mesto z molom San Carlo* (2002)

zapisal, da gre v Košutovi poeziji najprej za življenje, šele potem tudi za poezijo kot prvinsko artistično oblikovanje. Hkrati bi dodala, da je njegovo problemsko vznemirljivo *pričevanje* – kot smo

lahko videli –, zaznamovano s pomeni, ki nosijo v sebi globlje razsežnosti, osebne in nadosebne. V tem pa se navezuje na slovensko klasiko in sodobno pesniško tradicijo, ki sega od Franceta Prešerna, Dragotina Ketteja in Josipa Murna do Srečka Kosovela, Kajetana Koviča, Daneta Zajca in še koga. 📖

Poezija Ivanke Hergold

Irena Žerjal

Njena poezija se ne nahaja le v pesniških verzih, ampak tudi v naslovih novel, recimo v Pojočem orehu, ni pa mogoče prezreti niti pisateljčine proze, ne da bi občudovali njeno metaforiko. Nekaj skupnega imata v tem duhu s Prežihovim Vorancem, da namreč izredno poetično čutita naravo in jo na dnu svoje ustvarjalne zavesti ohranjata kot estetsko podstat. Tako otroštvo kot adolescenco sta vsak v svojem času doživljala v istem okolju, zlasti v objemu narave, kakršno sta si jo izbrala za nepogrešljivo kuliso.

Pesmi o Ponikalnicah, ki so skupaj s Paracelsom zadnja avtoričina knjiga, so bile po njenih lastnih izjavah napisane še pred tržaškim obdobjem.

Ko je maturirala na Ravnah na Koroškem in diplomirala na Ljubljanski univerzi, se je zaposlila na nižji srednji šoli, ki so ji dolga desetletja pravili osemletka. Prva zaposlitev v pedagoškem poklicu ji je bila všeč, ker se je dobro počutila tako v pedagoškem kadru kot tudi med dijaki. Takoj se je lotila običajnega vzpodbujanja k literarni dejavnosti med mladostniki, zlasti z glasilom Vresje. Svojo poezijo in prozo je v glavnem hranila v predalih, objavila pa je nekaj pesmi tako v tržaškem Zalivu, kakor tudi v Celovškem zvonu nekaj desetletij pozneje.

Ivanka Hergold je imela v svojih tržaških letih nekaj novel v mesečniku Dan, ki je izhajal v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Takrat je pogostokrat tudi nastopala na literarnih večerih in je napisala marsikatero gledališko kritiko zlasti za Primorski dnevnik. Tudi njena drama Paracels ni le sporadični pojav ob njeni veliki beri proznih del, je sad vseživljenjske navezanosti na gledališko umetnost. Znamenit je bil zlasti intervju z Borisom Kobalom tik zatem, ko se je

takrat še mlademu avtorju posrečila uspešnica Afrika ali Na svoji zemlji. Največ umetniškega žara je v poezijah Ivanke Hergold tudi zato, ker je imela prirojeni in še privzgojeni čut dolžnosti in odgovornosti do resničnega umetniškega sveta, pa čeprav je izpričevanje umetniških resnic brez kompromisnih potez prav tako težavno, kot je zahteva po resnici na drugih področjih.

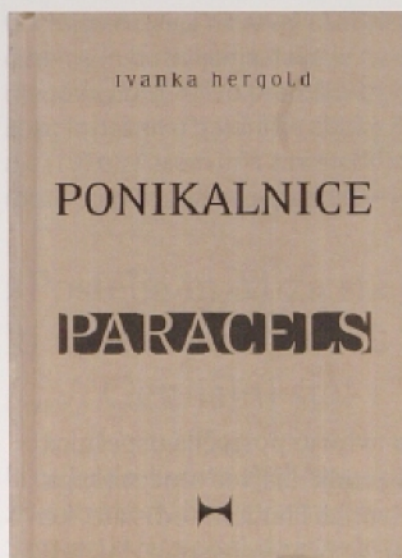
Svoji prvi in zadnji pesniški knjigi je Hergoldova dala naslov Ponikalnice. Največ njenih izrazito poetičnih strani pa bomo našli v številnih proznih delih. Recimo, iz naslova Pojoči oreh zaveje tisti glas narave, ki smo ga najbolj navajeni ob branju Kosovelovih poezij. Kozmično doživljanje krajev, v katerih je pesnica preživela vso svojo mladost, obstaja kot njen edinstveni umetniški prostor.

*Visok sneg, visok gozd,
noč tako visoko,
ne sprašuj, kje.*

*Na snegu si netim ogenj.
Ali ga netim zase ali zate,
ko boš prišel mimo
bolj prezebel kot jaz,
ne vem ...*

(Ponikalnice, str. 15)

V visokem zasneženem gozdu je namreč pesničino zatočišče – »mirno, kjer je človek, človek, in ne trpin ...«. V istem prostranstvu je doživljal navdih marsikateri slovenski ustvarjalec, zlasti Prežih, saj je prepešal iste stezice, poslušal pesmi istih gozdov, poznal rudarsko podzemlje istih hribov, le da v nekem drugem obdobju. Zanimive so v Ivankini poeziji razsežnosti prostorij, ki so tudi simbolične, podrobneje: »bele dvorane«, »jame z rdečim nastajanjem«, »dolge

suhem drevesu, da tako diši cvet ... In kdo da stojijo vode in se naredijo svet(l)e reke.» (Ponikalnice, str. 20)

Nato se svetle in kristalne vode, ki simbolizirajo srečo, skotalijo v podzemlje, saj se med ljubeča se človeka postavi ibsenovska odtujitev:

»Tvoja postava se je potegnila mimo okna, ko je šlo na večer. Cipresa je ostala in oleandrov grm in kamnita klop, rdeče vedro za smeti je bilo prevrnjeno na spranem pesku. Pa sem zaprla vrata za teboj, in odprla predal

v pisalni mizi, vame so se zazrle čisto tuje besede.«

Še sugestivnejše so prisposode, ko pesnica ponazori razhod med njim in njo. On gre na oddaljeni nasprotni breg in odide v »drugo gnezdo« na »dolgi ravnini«. Radovedneži razlagajo njuno ločitev kar zlonamerno, a ona pozna rešitev s sprejemljivim ironičnim razpletom:

»Dežuje z glasovi vajinih teles. Ko se ti bo ženska pokazala lepa, takrat bo iztegnila cipresa veje v mojo sobo, da bi me našla. Zmotila si se, bom rekla cipresi, jaz sem Pink Panter.« (Ponikalnice, str. 30)

In prav tako, kakor se zavrženo človeško bitje spremeni v Pink Panterja, papirnatega zviteža, tako se začinja kar veselo spreminjati tudi mrko drevo, ki je simbol smrti, znani »cupressus«, v drugačno drevo, ki se razrase v zmagovalca vedrine. Svet poezije se sooča z lepšimi dialogi:

»Teci, mesec. Z mojim pogledom drsiš po tanki vitici, steguješ se v prazno. Sezi z jasnim, ostrim pogledom onkraj praznine.« (Ponikalnice, str. 34)

Poleg te intimistične motivike je Hergoldova prav dobro poznala socialno okolje, v katerem je odraščala, doštudirala in poučevala do poroke

ravnine«, »čiste daljave«, »vijuge, ki se stečejo v mrežo senc«, »omamni glasovi morja«, ker vse metaforično razkošje odkriva poetični sen, ob katerem stoji ugotovitev:

»Ni treba ravno večnosti. Nevidna sem v mogočni sončevi luči ...«

To je misel iz zadnje pesmi v Ponikalnicah, ki se zaključijo z vso vdano stjo v našo usodo.

Element ljubezenskih čustev je v poeziji drugačen kakor v novelah in romanih. Gre za nekaj poetičnega in resnega.

»Iz mešanice različnih teorij o pesništvu je Hergoldova krenila na pot, ki jo je izbrala skozi čas v toku temnih in svetlih izkušenj.«

»Mogoče se v mrzli sapi kotali sonce po rečnem bregu. Ali pa gosi gagajo po senčnem dvorišču ... Mogoče ti misliš name.« (Ponikalnice, str. 21)

Izraženo je veselje nad tistim vzdušjem, ki vzbuja upanje. Na dan prodre kot ponikalnica nenadna igri-vost in še dadaistična dinamika:

»Kdo bi si mislil, da toliko dežja, da tako suha zemlja, kdo bi verjel – v tako

s pesnikom Markom Kravosom in priselitve v Trst. V teh zgodnjih Ponikalnicah ne razodeva zasebnih prigod, saj je njena rodna družina dobro občutila »socializacijo kmetijstva«, kakor tudi hude posledice druge svetovne vojne in po njej. Dva strica sta bila povratnika iz nacističnih taborišč. Pesnica se tudi z ostalimi ljudmi sooča z opuščeno zemljo »*brez žita in brez žanjic, v potoku pa sumljive bele ribe*«, kot govori v enem izmed verzov, ki ne skrivajo ekološkega protesta.

Ivanka Hergold se je prav dobro poglobila v teorije in stilistiko domačega in tujega slovstva. Ni ji bilo pomembno biti v središču mondene literature, čeprav je dodobra poznala nove pesniške šole, najrazličnejše slovenske literarne skupine z raznimi polemikami, usodnimi dogodki in premiki, značilnimi za slovenska šestdeseta leta in tudi pozneje. Ni se bala ne bližine ne daljave slovenskega prostora. Dobro je poznala karakteristike literarnih gibanj, licemerstvo in poštenost posameznih literarnih prigod. Tako v osrednji Sloveniji kot na Tržaškem je iskreno povedala, kakšne dimenzije lahko zaobjema slovenska umetnost. Poezije iz Ponikalnic so

samoizpovedne in napisane v slogu, ki ga je Hergoldova pretehtavala skozi desetletja, saj je prebirala debele in tanke knjige, ki so jih naši sodobniki napisali, da bi izboljšali ali prenovili sočasno slovensko slovstvo. Iz mešanice različnih teorij o pesništvu je Hergoldova krenila na pot, ki jo je izbrala skozi čas v toku temnih in svetlih izkušenj. Tak kontrast je tudi prisproda v pesmi materi, ko je ni več.

»*Vaša hiša je črna, noben dan ni tako svetel.*«

Tudi stopnjevanje črno-belega kontrasta ne sestavlja nič drugega kot mračno doživetje:

»*In vrata zaprta, nobena roka ni tako nevidna.*«

»*Da Vas ni ali kako?*«

V skupih besedah je pesničino doživetje še bolj temno, z mamino smrtjo pa se ne more rešiti obupa, saj ve, da je bila sestavni del sveta, ki bo zanjo kot vizija izgubljenega raja, čas pa se bo za vedno razbil. Na srečo je Ivanko Hergoldovo življenjska pot vodila k morju. Z njegovo lepoto je zapolnila praznino.

»*Vedri veter nariše in zbríše. Odrgra rdeče jabolko. Sesajo suhe ustnice. Peške v prahu in pecelj.*«
(Ponikalnice, str. 39)

Iz pogovorov skozi čas ...

Ob nešteti knjigah, o katerih se je Hergoldova zelo rada pogovarjala, je bilo pogostokrat na vrsti in tudi v slovenščino prevedeno pesništvo Vesne Parun.

Tako Ivankino kot moje mnenje je bilo, da je ta hrvaška poetinja daleč bolj izvirna in umetniško nadahnjena od njenih sopotnikov. Brez dvoma je vplivala tudi na slovensko žensko besedo s svojimi šestin-tridesetimi ali petin-tridesetimi zbirkami samih lepih poezij. Torej gre za poezijo, ki ni ne izzivalna in vsebinsko raztrese-na, kakor tudi ni napisana po že znanih šablonah!

Posebno mesto v srcu Ivanke Hergoldove pa je bilo gledališče.

O sodobni slovenski dramatik je vedela več od mene in sem jo tudi zato tako rada poiskala ob vsaki priliki, da sva predebatali in bili včasih tudi nasprotnega mnenja o tem ali onem avtorju. Tudi v odrskih delih je Hergoldova zagovarjala novejšo slogovno smer, najraje pa je imela dramatiko Rudija Šeliga. Ker sem jaz »obtičala« v občudovanju poetičnih, a bolj tradicionalno razumljivih stvaritvah Dominika Smoleta, sva imeli kar obilno besed za in proti eni in drugi dramatični »šoli«. Hecno je to, da sta si bila za časa svojega prijateljavanja Rudi Šeligo in Dominik Smole zelo blizu, oba sta namreč spadala k preganjanemu uredništvu najprej Revije 57, nato Perspektiv in nato še kot sodelavca Pro-

stora in časa. In pozneje! Nič hudega sluteči Smole je svoje drame objavljajl v našem Mostu, kar je bilo za najtajnejšo, a obenem najmogočnejšo politično policijo SFRJ hudi greh. Da jim je Most tako sumljiv, nisem vedela niti jaz, zato je bilo deset let (in še več) zakasnelo »razodetje« v pisateljskih dnevnikih dokaj drastično in mi zastavlja še danes nešteto vprašanj, povezanih tudi z današnjim kulturnim dogajanjem.

Z Ivanko sva bili zelo samotni »iskalki« nekakšne tajne resničnosti in sva primerjali nekdanje in sedanje kulturne pojavnosti tako v Trstu kot v osrednji Sloveniji. Dolgi, dragoceni pogovori so se iztekli v nepredvidljiv prihod bolezni. 🍷

Za remake filma *Balada o trobenti in oblaku*

Marjan Frankovič

»Ha!« je užaljeno zrasel Peter Majcen, »Kdo pravi, da ni bilo res? Kdo pravi, da se ni zgodilo? Koliko je bilo takšnih Temnikarjev, ki o njih nihče ne piše. Toda ko bom napisal svojo zgodbo, se bo tudi to res zgodilo, hočem reči, da bo to resnica, prava in čista resnica!« (Ciril Kosmač: *Balada o trobenti in oblaku*; str. 52, *Naša beseda*, MK, Lj. 1970)

Pred nedavnim sem po mnogih letih znova prebral Kosmačev roman *Balada o trobenti in oblaku*, najbrž zato, ker sem že pred leti sanjal o remaku filma, ki je nastal po njem. Mogoče bi storil najbolje, če bi si med ponovnim branjem sproti beležil misli, zlasti pa razsežnosti postopno rastočega odpora do te literature, ki bi jo mirno lahko uvrstil v maliciozno agitprop pisanje v službi revolucije, če se ne bi v neki pomembni inherentni potezi vendarle ločevala od te zvrsti, pa tudi od po njej nastalega Štigličevega filma, katerega posledica je med drugim pač to, da se nam, čeprav smo roman nekoč že prebrali, globlje v spominu ohranja le tisti njegov segment, ki ga je zajela filmska priredba, ga obenem nekoliko dopisala in predrugačila ter seveda oživila v sliki in zvoku, to pa ga dela še tembolj enoznačnega in ga potemtakem zares približa površnemu branju, kakršnega je bil zmožen nekdanji enostransko indoktrinirani dijak ali študent književnosti moje sorte.

Sprotno zapisovaje misli in citatov, ki jih podpirajo, je nekoliko prezahtevna pot za takšen kritiški sestavek, hkrati pa prelagodna bližnjica za vsakogar, ki romana ni prebral in bi se skušal zadovoljiti ali ozlovoljiti le z mojim poročilom. Zato se bom citatom, tudi v prid sintetičnosti tega kritičnega razmisleka, kolikor mogoče izogibal, še tem prej navajanju iz režiserjeve snemalne knjige, ki je,

»Zgodba, ki zapolnjuje Štigličev film, je namreč le zgodba v zgodbi, ki jo piše fiktivni pisec Peter Majcen.«

po pravici povedano, niti ne pogrešam, saj jo kot poznavalec vendarle lahko razberem tudi iz že narejenega filma (pri čemer niti ni pomembno, ali je ta ali oni prizor, igralčev gib ali izraz, dialog, beseda ali šum sploh kdaj v resnici obstajal zapisan na papirju!). Pač pa nadaljujem s tem, kar se mi zdi, da bi moral razmisliti že pred leti, ko sem začutil vzgib za vnovično filmsko priredbo romana, čeprav enako kot danes niti tedaj nisem verjel v njegovo realizacijo. Gre za premislek, ki bi pretehtal in slednjič tudi zaokrožil novo zamisel filma. Ta bi morala v večji, če ne celo odločilni meri vključiti tudi osnovno zgodbo romana: pripoved o pisatelju

Petru Majcnu, o dilemah ustvarjanja in piščevi izmišljiji, ki postopno postaja resnica, močnejša od samega pisca, pisec sam pa seveda močnejši in resničnejši od njegovega pravega avtorja – Cirila Kosmača. Zgodba,

ki zapolnjuje Štigličev film, je namreč le zgodba v zgodbi, ki jo piše fiktivni pisec Peter Majcen. Gre za Temnikarjevo zgodbo: za njegovo odločitev, da bo, četudi ob tem še sam umre in niti njegovi svojci nimajo nikakršnih izgledov za preživetje, obračunal z domobransko patroljo. Ta namerava, le pomislite!, na sam božični dan visoko v zasneženih primorskih hribih poiskati Čarjevo jamo, kamor so se zatekli v zadnji bitki ranjeni partizani in zdaj nemočni čakajo na pomoč, jih presenetiti in postreliti ali – kot se izrazi Lužnikov Martin, ki je vodja petčlanske patrolje – poslati v Betlehem.

Roman je precej obsežnejši. Fiktivni pisec Majcen (mogoči, ne pa, seveda, zavezujoči avtorjev alter ego) se nastani na domačiji pri Črnilogarjevih, na nekoč bogati posesti, zdaj nekakšnih kulaških preostankih med idiličnimi dolensjkimi griči. Pri sebi in tudi vpricho vsakogar, zlasti pred nekoli-

ko vsiljivima hišnim gospodarjem in gospodarico, razpreda o svoji zgodbi in glavnem junaku, navsezadnje tudi o usodi zlobnih domobrancev ter o vsem, kar temu z usodno nujnostjo sledi – o poboju družine, herojstvu stare Temnikarice in požigu Temnikarjeve domačije. Ker mora biti Temnikarjeva moralna dilema in njena razrešitev enako veljavna v krajih, kjer baje domobranstva (kontrarevolucionarnih enot oz. t. i. bele garde) ni bilo – torej na Primorskem – kot v krajih, kjer je bila kontrarevolucija najmočnejša – torej na Dolenjskem – je treba v dolenjskem okolju in medvojnem dogajanju iznajti paralelno zgodbo, v tamkajšnje romaneskne akterje naseliti enake dileme, ko gre za upor in izdajo ter junaštvo, ki lahko slednjo onemogoči in s tem prepreči zločin. Seveda pa tudi na Primorskem ni le partizanov in okupatorja, tudi tam so 'okupatorjevi hlapci', domači 'belogardisti', konkretno je domobranci, ki se rekrutirajo celo iz Temnikarju znanih družin. Eden od njih, Zaplatarjev Vencelj (film ga preimenuje v Janeza), je v bližnji kasarni za vodiča in tolmača, zapovrh pa še nesojeni ženin Temnikarjeve hčerke Justine.

Enako kot v Temnikarjevi storiji je tudi dolenjski kontrarevolucionar lahko le narodni izdajalec in okupatorjev hlapec, partizani in njihovi podporniki pa so povsod deležni podobnih krutosti, kot bi jih bili ranjeni partizani v primorskih hribih, če jih ne bi s svojim herojstvom 'rešil' Temnikar, in kot jih je bila, o tem Majcen ne dopušča dvoma, zaradi njegovega herojstva deležna Temnikarica s preostankom družine, živadjo in domačijo. Toda – medtem ko je Temnikar s pravočasno odločitvijo uspel prehiteti domobransko patroljo, jo počakati v zasedi in pet domobrancev (filmska patrolja ima le tri člane; ti se pri Temnikarjevih pred odhodom proti Robem, kjer se nahaja Čarjeva jama, z odurno maškerado ponorčujejo iz svetega večera in se v tej srhljivi burki sarkastično predstavljajo kot trije kralji: Gašper, Miha in Boltežar), drugega za

drugim pobiti s sekiro ter na ta način vsaj začasno rešiti partizanske ranjenke, ob tem pa seveda žrtvovati sebe in svojce (ki jih Temnikar pravzaprav ne mara: sina Toneta ne, ker je preveč me-vžast; hčere Justine, ker je preveč vdana, ponižna in polna otroškega zaupanja, saj je nasedla celo domobranski 'kroti hudičevi' – mlademu Zaplatarju; ravno tako ne ljubi Temnikarice, svoje žene Marjane, ker je do njega hladno gospodovalna in zadirčna ter mu nikoli ni v resnici nadomestila prve žene in ljubezni, prezgodaj umrle Tilčke; ob njej edini doslej se je Temnikar sam sebi zdel spoštovanja vreden, pokončen človek), živad in domačijo – v paralelni storiji, ki si jo Kosmač omisli, da bi Majcnu olajšal utemeljiti Temnikarjevo, pa izdaja seveda uspe. Črnilogar ne gre opozorit Blažičevih, da so obkoljeni, ne poslušá

svoje vesti in raje prisluhne ženski, ki jo ljubi, svoji sedanji ženi in gospodarici Črnilogarici. Ta pošlje namesto njega k Blažičevim mlado in nepredvidno pastirico Zmago in posledice so tu: okupator in domači izdajalci jo kajpada ujamejo in neusmiljeno mučijo, hkrati zažgejo obkoljeno Blažičevo domačijo, v njej se zadušijo in zgorijo trije sinovi partizani in mati, ki so jo s svojim obiskom razveselili na sveti večer; medtem pa hišni gospodar Blažič še zmeraj gnije in strada na Rabu, kjer ga po vsej verjetnosti zadržuje kar sam Kosmač, kajti piše se 24. 12. 1943, ko italijanskega koncentracijskega taborišča na Rabu že zdavnaj ni več; tudi njegovega najmlajšega sina pripovedovalec za časa požiga 'zaposli' kot partizanskega kurirja na Primorskem – da bi ga na ta način obvaroval pred gotovo smrtjo v plamenih domače hiše, pa tudi zato, da bi ga lahko zdaj, v fiktivnem času dogajanja, poleti leta 1955, do žalostnega konca mrcvaril z jetiko. 'Belogardisti', kot rečeno, na poti do Blažičevih prestrežejo pastirico Zmago in

jo kruto mučijo: prek mladih jedrih prsi ji z nožem zarezajo krvavo petokrako, o čemer še danes priča grda zarastlina. Ker kljub temu ne spregovori, ji odrežejo jezik. Vse to se zgodi v bližnji hosti. Visokorasel javor s tedaj vrezanim datumom (kajpak: 24. 12. 1943) je priča temu dogodku. Zmaga se vsakokrat zaustavi ob njem in ga objame. Le čemu?! Danes je Zmaga nema, edini preživeli Blažičev sin pa prav zdajle, skorajda vpričo Majcna, v prenovljeni rdečeopečnati domači hiši umre za jetiko. Preživita ga njegov sinček Jankec in pa stari Blažič, ki na neštetokrat izraženo željo malega vnuka kar naprej trobi v sinov angleški rog, trobi zmeraj isti žalostni ljudski napjev: »Prišla bo bridka smrt / moj hramček

bo zaprt...«. Vsled starozavezne krutosti trobente starega Blažiča, ki v imenu Resnice trka na zidovje Jeriha, pristave v Črnem Logu, do koder pa jo sprva sliši samo Majcen, se postopno zruši zidovje molka: avtor dokončno izzove Nemezis in z njeno pomočjo realizira Resnico. Trobenta namreč trka na vest Črnilogarjevih, enako ko je prej opominjala Majcna in preko njega Temnikarja, s tem pa tudi bralca pripravljala na to, da je prišel trenutek in dozorel čas, ko se bo treba dokončno soočiti s slabostjo in z zlom v sebi. V imenu vesti izterja Črnilogarjevo priznanje in samoobsodbo ter oznanja dvojno smrt: smrt mladega Blažiča in žalostni Črnilogarjev konec. Lahko rečemo, da mora mladi Blažič bolehati in umreti zgolj zato, da bi bila Črnilogarjeva 'izdaja' in krivda tem večja in njegova samoobsodba na smrt povsem neizbežna. Podobno kot literarnokritiška policija (Majcen jo imenuje kar milica) poišče, kar pač išče v literarnih delih, enako je pisec agent in preiskovalec življenja, literatura pa je tako kot vsaka prava umetnost neizogibna in trda izpostava Resnice. Podobno je seveda sleherni junak sprva soočen s svojim izmišljenim likom in etosom, ki se šele s prepričljivostjo upovedovanja oz. njegove pripovedi o sebi, uresničita. (Danes bi lahko posplošili in dodali: šele s prepričljivostjo pripovedi o NOB in njenih 'vrednotah' se zares utrdi vednost in samozavedenje ter samogotovost njenih nosilcev, s tem pa tudi Resničnost obojega. Seveda pa je treba ob tem onemogočiti vse druge prepričljive zgodbe. Toda k temu se še povrnemo!) Temnikar tako postane po dolgih letih znova pravi Temnikar, spričo svoje bližnje in neizbežne smrti, za katero se vsaj navidez svobodno odloči, se znova spoštuje: zdaj je resnični junak, pred tem se je s svojimi izmišljenimi pretepi samo junačil, tudi zato, da bi v sinu vzbudil več močnatosti in korajžje. Vendar tudi pravi: »Res je, spočetka me je bilo kar sram, da tako grdo lažem, potem pa... No, kako pa naj se človek znebi svoje laži? Najbolje je, če začne verjeti, da je bilo to res. In pri moji veri, včasih bi prisegel, da je bilo res! ...« (C. Kosmač, Balada o trobenti in oblaku; Naša beseda, MK, Lj. 1970, str. 72). Enako razmišlja o svojih izmišljajah Peter Majcen. Zato v imenu svojega izmišljenega junaka zlahka na smrt obsodi živega Črnilogarja. Kaj bi na njegovem mestu storil Temnikar, ga sprašuje Črnilogar, ko piscu končno razodene, kako je zatajil svojo vest in s tem 'izdal' Blažičeve. Obesil bi se, mu reče Majcen. In Črnilogar se obesil, prav v tistem drevoredu, po katerem je prišel in zdaj odhaja Majcen, zgrožen nad življenjskostjo tega, o čemer piše.

Avtor tega sestavka je že davno poučen o medvojnih in povojnih pobojih, krutih mučenjih, požigih ter o vseh drugih vrstah partizanskih zločinov in vsesplošnem ustrahovanju prebivalstva. Tudi Kosmač je gotovo vedel za mnoge partizanske 'podvige' in zločine, vsekakor pa tudi to, da tem ne po obsegu ne po 'kakovosti' oz. perverzni in orgiastični domiselnosti ter temeljitosti na strani nasprotnikov ni bilo enakih. Navsezadnje: njegov svak Edo Brajnik, med vojno poverjenik VOS-a za Primorsko, pozneje bližnji Rankovičev sodelavec in nekaj časa celo načelnik zvezne UDB-e, je zanje gotovo vedel, marsikaj je imel verjetno tudi sam na vesti, zato Kosmaču težko verjamemo, da ne bi po preizkušeni partijski paradigmi domobrancem oz. 'beli gardi' pripisoval ravno tega, kar so v resnici počeli partizani, zlasti VOS in pozneje OZNA s KNOJ-em. Gotovo je tudi vedel za kričeč primer partizanskega sežiga domobrancev v Grahovem, kjer je med drugimi zgorel pesnik Balantič. Vrezovanje petokrake zvezde in drugih komunističnih ter OF-simbolov v živo kožo žrtev mučenj, zaslišanj in masakrov, odiranje kože s hrbta, pretepanje na smrt, obglavljanje in razkosavanje, posilstva, peka živih ljudi na ognju, vse to je bila specialnost, ki so jo prakticirali partizani (beri o vosovskih pobojih po Dolenjskem ali Javorškovo poročilo o komisarju Ahacu v Spominih na Slovence – o zasliševanju in žalostnem koncu suhorskega župnika itn.). Če že kdo, potem so prav partizani tudi na sveti večer uprizarjali teroristične akcije in ugrabitve, ker jim pod partijsko nadvlado in indoktrinacijo ni bilo nič več sveto. Celo prenekateri partizan je obsojal ekstremne ekscese in zločine vosovskih likvidatorjev in zasliševalcev, sfanatiziranih komisarjev in komandantov – v Moskvi, Španiji in doma izučeni v perverzno domišljeni tehniki mučenja – tudi če ob vsem tem zanemarimo 'idiomatiko' posameznega izvajalca. Za nasprotno stran vse to ni bilo značilno. Tudi požige in streljanja talcev lahko pripišemo predvsem partizanom in njihovim predhodnim izzivanjem, izpostavljanjem slovenskih mest in vasi in seveda – okupatorjem. Tem so prihajali v roke spiski, ki so po pričevanjih največkrat nastajali kar ob avtorizaciji partizanskih obveščevalcev. Resda so 'belogardisti' predajali okupatorskim oblastem izpričane partijske in OF aktiviste, vendar ničesar zares dokumentiranega ne vemo o njihovih maščevalnih pohodih, pobojih civilistov ali ranjencev. (Celo v filmu »Trenutki odločitve« pripeljejo domobranci ranjenega partizana

na zdravljenje kar v ljubljansko bolnišnico. Šele ko bo pozdravljen, ga nameravajo predati policiji oz. oblastem. Vendar ga po sklepu poverjenikov VOS in OF skrivaj odpeljejo iz bolnišnice in ga tako umaknejo pred zakonom.)

'Belo gardo' je bilo torej šele treba narediti za zločince. Kakor so jih partizani z nasiljem, uboji in pokoli ter ropanji in ustrahovanjem prebivalstva pravzaprav šele 'naredili' ter jih hkrati potisnili v kolaboracijo z okupatorji, izvirnimi povzročitelji državljanske vojne in revolucije, tako je morala zdaj OF propaganda kontrarevolucionarne enote narediti še za zločince, za tiste, 'ki nas bodo vse pobili'. Zato lahko tudi Temnikar reče v filmu, da jih je treba vse pobiti,

'vse do zadnjega', saj s tem le replicira vodji domobranske patrolje Martinu Lužniku, ki mora izreči nekaj takega, kar bi še tudi v letu 1955 upravičevalo usodne poboje v letu 1945 (za katere se je, o tem sem trdno prepričan, že ves čas vedelo, ne pa še tudi pod silo pozabljal). Lužnikov namreč reče, kar pač reče: da je rdečo zalego treba vso pobiti, vso do zadnjega. Ničkolikokrat še danes preberemo in slišimo: če bi domobranci zmagali, bi ravno tako vseprek pobijali svoje nasprotnike ...

Ko je revolucija zmagala, je bilo še tem pomembnejše prikriti pravo naravo OF, ki je narod in ljudstvo razklala in izdala za internacionalne, pravzaprav sovjetske cilje. Revolucija je zato morala imeti kar se da širok ljudski vzgon in zagon. Iz kmeta Temnikarja je bilo treba narediti proletarca, razredno opredeljenega odpornika, ki v imenu višje ideje razredno-osvobodilnega gibanja žrtvuje lastnino in svojce. Da bi lažje razumeli Temnikarja in njegovo resnično žrtev, nam, kakor smo že nakazali, pisec (mogoče nezavedno – in v tem bi se eventualno zrcalil presežek take literature) razodene, kako svojih najbližjih pravzaprav ne ljubi, za svojo revno domačijo ne mara dovolj, pa tudi samega sebe ne ceni do trenutka, ko se pod vplivom razodete Resnice, ki jo simbolizirajo prisluhi jerihonske trombe, ne odpravi v akcijo in s tem v smrt, ki v končni posledici pomeni svobodo za vse. Nasprotno pa zgodba o fiktivnem piscu Majcnu potrди upravičeni dvom v te vrste žrtvovanje, saj Črnilogarja k 'izdaji' oz. nejunarstvu zaveže z ljubeznijo in lastnino. In ko že začnemo vpletati Štigličevo ekranizacijo romana, je treba zdaj pač priznati, da je Kosmač kot sodelavec pri scenariju soustvaril dodatni prizor-privid na Te-

»'Belo gardo' je bilo torej šele treba narediti za zločince.«

mnikarjevi problematični poti reševanja ranjencev, v katerem se postavlja pod vprašaj celotni Temnikarjev podvig in tega vprašaja ne odpravi niti rahlo odprto-optimistični zaključek z glasovi še živih in upajočih ranjencev iz teme Čarjeve jame. Vprašanje se namreč glasi: ali Temnikar s svojo akcijo lahko sploh pomaga ranjencem, čeprav ob tem žrtvuje svoje življenje in svojce, saj bodo vendar domobransko patroljo prav kmalu pogrešali tisti, ki so jo poslali v Robe in ki tudi dobro vedo, zakaj so jo

poslali!? Navsezadnje jih do jame z ranjenci lahko pripelje prav Zaplatarjev Janez (Vencelj), ki jih je tam odkril. Potem ko najdejo svoje pobite, jih ne bo nič več zadržalo, da ne bi šli še do jame ter sami pobili ranjence, nato pa

seveda še Temnikarjeve ter jim zažgali domačijo. Toda na tej točki si Temnikar prepove nadaljnje razmišljanje in dvome (enako Kosmač in Štiglic). Kot poslušni izvajalec ideje o totalnem iztrebljanju nasprotnika in njegovi vnaprejšnji dehumanizaciji jih pobije brez slabe vesti – kakor zveri.

Nekakšno katarzo doživlja le romaneskni junak, pisec Majcen. Svojo 'preiskavo' konča tako, da Temnikarjevo zgodbo sežge. Na tej točki samozavedanja se Majcen pač ločuje od pisca Kosmača (ki svojo premočrtnost brez resnejšega razmisleka potrди predvsem v filmu), in se s tem izneveri brezrezervni podpori totalitarnemu načrtu: procesu dehumanizacije in iztrebljanja razrednega sovražnika. Začenja razmišljati s svojo glavo, mišljenje pa je temeljna opredelitev človečnosti (humanitas, humanity, Humanität), bi rekla Hannah Arendt. To je hkrati tista točka obrata in mogoča osnovna premisa na novo zastavljene filmske priredbe, ki bi nemara upravičevala vračanje k tej literaturi.

Roman Balada o trobenti in oblaku je treba torej hočeš nočeš gledati v funkciji spodletelega mitološko-ideološkega pokritja povojnega izvensodnega pobijanja vrnjenih domobrancev. Roman je, kot že rečeno, dvotirno zastavljen. Po enem tiru dozorevajo pisateljeve opredelitve in določitve likov ter njihovih naklepov in ravnanj, po drugem nas pisanje po obrokih asociativno sugestivno seznanja s potekom zamišljene notranje – Temnikarjeve – zgodbe. S postopkom prepletanja dveh pripovednih nivojev in linij se zdi, da avtor na prikrit način ironizira svojo snov in na tak način poudarja distanco do ene in druge upovedovane zgodbe. Videz je, da ju hoče, zavedajoč se njune problematičnosti, zavarovati

pred kritiki, ki bi si morda drznili spregovoriti o resnični Resničnosti njegove literature. Dane duhovnozgodovinske razmere do neke mere ironizira predvsem Peter Majcen, fiktivni pisec, ki ob koncu iz same pretresenosti nad močjo svojega pisanja zažge Temnikarjevo zgodbo, češ, moj junak je preveč živ (še iz plamenov kriči!) prevelik in premočan, da bi mu smeli podrediti življenje samo in usode živih ljudi. Navsezadnje s tem molče pritrudi naključni rezonerki, teti Minki, ki jo spozna pred Blažičevim hramom. Minka namreč pravi: 'z leti ima vsakdo vse več opravka s svojo zgodbo, čemu bi se trafil še s povestmi, ki si jih izmišljajo pisci'. To si lahko razložijo na tak način: tvoj romaneskni izdelek je zasnovan na lažeh o domobrancih in Temnikarjevem izmišljenem junaštvu, zaradi tega je škodljiv in nespravljiv do živih - in ga moraš pač zažgati.

Pisatelj Peter Majcen si je zgodbo o Temnikarju izmislil po pravilih, ki veljajo za tiste vrste fikcijo oz. umetnost, ki že apriori razpolaga z razodeto Resnico. Sam se prave narave te Resnice zave šele na koncu, ko je že prepozno, dotlej pa meni, da privre iz njega pač v trenutku umetniškega navdiha - kot preblisk in pravšnja stvar o pravem času. Pravzaprav se je niti ne sme zavedati, saj je praviloma močnejša od njega, mora ji le poslušno slediti. Ne, avtor sam ne izvaja konsekvenc, ki bi po logiki stvari morale slediti njegovi preiskavi, ne prijavlja zločinov in ne ovaja 'izdajstev' (Črnilogarja in Črnilogarice), s tem, ko jih 'razgali', ne postopa neposredno 'družbenosamozaščitno', za to morajo poskrbeti drugi, on s svojo reprezentativno zgodbo, ki temelji na 'tisočerih nezapisanih podobnih zgodbah, ki smo jih slišali', le potrjuje in zastopa dogajalno verjetnost takih zgodb, hkrati z njo seveda tudi njihovo globljo Resničnost, ki je

»Ne metafikcija, nikakršen postmodernizem, pač pa literatura v službi revolucije.«

kritik, iščoč predvsem objektivno, največkrat kar zunajliterarno resnico ali zgolj formalne, zunanje znake prepričljivosti, pogosto ne zazna. Prav zato, ker išče zunanje znake, motive in dokaze za dogajalno verjetnost zgodbe, fiktivni pisec Majcen kritika ali 'esteteta' ironično okliče za literarnokritičnega policajja. Obnaša se namreč kot 'mrliški oglednik' (forenzik), kakor je pred vojno ugotavljal J. Vidmar. Po vojni je postala ta primerjava, zlasti v povezavi z literaturo, ki izpostavlja obračun z domobranci, nekoliko sporna, saj je prav mrliški oglednik v povezavi z njimi posebej nezaželen, medtem ko mora kritik naravnost cenzorsko zaslepljeno izganjati vsakršno pozitivno omembo ali opisano človeško razsežnost domobranca (najlepši primer za to je, če izvzamemo emigrantsko literaturo, Kocbekova zbirka novel »Strah in pogum«). Forenzik je tista nezaželena instanca, ki tudi v resnici nikakor ne sme priti v stik z domobranci kot s svojim legitimnim predmetom preiskave. Nihče tudi ne sme v sami realnosti za potrditev napisane iskati podobnih zgodb, še toliko manj tistih dogodkov in dogajanja, ki bi pisateljevo Resnico spodbijale in jo delale neprepričljivo, saj mora verjeti avtorju, ki se mu je Resnica vendarle razodela. Verjeti mu mora, da je enakih in podobnih zgodb na tisoče, ne sme pa sam in na svojo roko 'odkrivati in premetavati kosti', razkrivati identitete pobitih in tudi ne načina ter

ostalih okoliščin njihovega pokončanja. Enako je treba že v kali zatreti sleherni vzgib pravičnosti, ki bi nas hotel napejlevati k preiskavi o

njihovi resnični krivdi ali vsaj zavržnih namenih, še manj k preiskovanju okoliščin in identificiranju izvajalcev eksekucije. Dovolj je, če jih lažni kronisti, literati in agitprop-mitomani, žal se v to vrsto vsemu navkljub samouvršča tudi pisec Kosmač, patološko obremenijo z verjetnostjo krivde, da so pač name-ravali in s tem tako rekoč tudi že storili nezaslišana hudodelstva ... Zategadelj mora stari Temnikar slediti zgolj svoji viziji in svojim prisluhom in vodja domobranske patrolje mora vpričo njega oskruniti sveti večer, da lahko Temnikarju v pijanosti razkrije sprevržene podrobnosti o nameravani likvidaciji partizanskih ranjencev. Ne metafikcija, nikakršen postmodernizem, pač pa literatura v službi revolucije. Toda Kosmačev Peter Majcen jo, kot že rečeno, vrže v ogenj! 🗑️

Čustva v podobah

Nagovor ob odprtju prve samostojne fotografske razstave Jasne Košuta

Danilo Pahor

ČUSTVA V PODOBAH je bil naslov fotografske razstave, s katero se je Openka Jasna KOŠUTA med 26. in 28. februarjem predstavila v Bambičevi galeriji v prostorih Sklada Mitja Čuk na Opčinah. Odprtje razstave je bilo v petek, 26. februarja. Jasnine fotografije je predstavil Danilo PAHOR (besedilo objavljamo), oblikovalec in tudi sam fotograf, za glasbeni utrinek sta poskrbela sopranistka Tamara Stanese in kitarist Janoš Jurinčič.

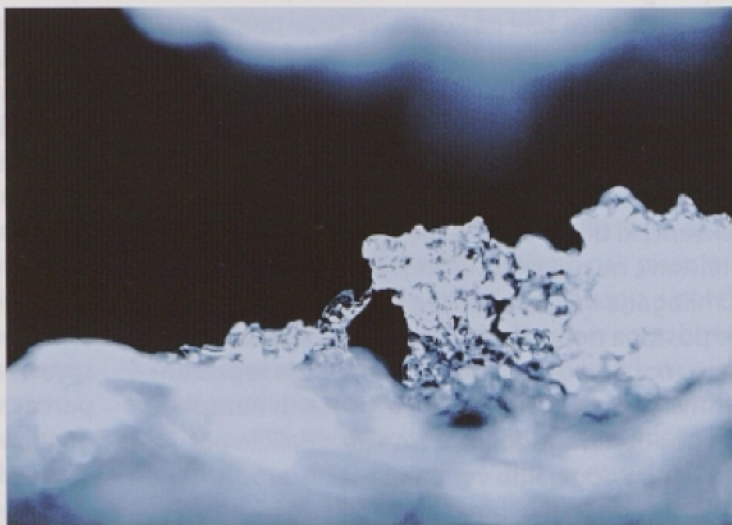

z restavriranjem (od tod morda njena občutljivost za detajle, ki je razvidna iz razstavljenih del), po drugi strani je Jasna zrasla v skavtski družini, kjer se je navzela ljubezni do narave in posebne pozornosti do njenih tudi najmanjših pojavov, ki gredo pogostokrat mimo nas, ker smo danes preveč površni opazovalci. Jasna zna opazovati detajle in ima občutljivost, da jih zabeleži s svojo kamero.

Pa pojdemo k razstavi. Pred sabo imamo izbor fotografij, ki so nastale v preteklih zimskih mesecih v Črnem vrhu nad Idrijo. Toda zaman boste tu iskali kako zimsko idilo zasneženih gozdov in

Prijateljci Jasni dolgujem zahvalo iz dveh razlogov, prvič, ker je sploh pomislila name, da jo predstavim na njeni prvi samostojni razstavi (med drugim je tudi zame to prva predstavitev), in drugič, ker me je s tem še dodatno spodbudila k razmišljanju o fotografiji na splošno in posebej o njeni fotografiji.

Jasna Košuta, domačinka, se je po maturi na liceju Prešeren vpisala na arhitekturo, najprej v Trstu, kjer je opravila trienij, nato pa v Videm, kjer je opravila bienij in tudi doktorirala. Sledila je delovna izkušnja v Nemčiji, in sicer v Stuttgartu, kjer se je ukvarjala tudi

pokrajin. Jasna si je za to razstavo izbrala nekaj, kar je nekje vmes med makro in abstraktno fotografijo.

A kaj je sploh to? Abstraktna umetnost vrača oblikam njihovo izvorno nedoločnost, zmedenost ali nered in pomensko mnogovrstnost ter pušča opazovalcu, da si sam izbere razlago. Sam najde lastno zadovoljstvo, ki je lahko njegovo notranje ali samo vizualno zadoščenje. Zamisliti si abstraktno fotografijo, pomeni že samo po sebi korak naprej v vidni percepciji. Tako se sam prisiliš, da pazljivo opazuješ predmet, ki je pred teboj, ne toliko v njegovi celovitosti, kolikor kot skupek njegovih posameznih delov, od katerih bi lahko vsak bil nova, drugačna fotografija, avtonomna slika, ker je odpadel pogled na celovitost predmeta. To ni klasična igra „ugani, kaj je to“, pač pa obogatitev domišljije, stimulus za iskanje novih podob, spodbuda, da se ne ustaviš pri „globalnem pogledu“, ampak da iščeš naprej povezave oblik, barv in materialov.

Na razstavljenih fotografijah je sicer malo barv, gre pretežno za monokromatske posnetke, in v tem smislu – Jasna je zelo dosledna – izpade razstava izrazito enovito. Je pa veliko oblik, ki spodbujajo našo domišljijo. Na tem mestu bi omenil Mana Raya (pravo ime Emmanuel Radnitsky). To je bil ameriški slikar in fotograf (živel je pretežno v Parizu), ki je bil v dvajsetih letih prejšnjega stoletja med začetniki abstraktno fotografije. Znamenita je njegova izjava: „Gotovo bo kdo pozoren samo na tehniko in bo spraševal *kako* (je kdo kaj naredil), drugi, ki so po naravi bolj radovedni, pa bodo vprašali *zakaj*.“ Rayjevo vprašanje *zakaj* skoraj nima nobenega opravka s konceptom fotografije, kakor ga na splošno razumemo danes, začenši prav s tistim popolnoma odvečnim vprašanjem *kako*. Fotografski aparat je bil za Mana Raya vse kaj drugega kot primerno tehnično sredstvo za eksaktno reproduciranje realnosti. Zanj je bil aparat dodatni čopič, ki zamenja pravi čopič v trenutku, ko tisto, kar je umetnik hotel prikazati, nima nobene zveze s slikarskim materialom.

In tudi mi se moramo vprašati *zakaj*, *zakaj* Jasna Košuta izbira subjekte za svoje fotografije v drobnih detajlih naravnih pojavov, ki pritegujejo njeno pozornost, jih podrobno raziskuje, analizira in upodablja. Pravzaprav nas ne zanima, kako to dela, saj tehniko dobro obvlada, odlično nadzoruje svetlobo in kontrast, ki se pri nekaterih posnetkih približa čistemu grafičnemu ustvarjanju. V nekaterih primerih spominjajo njene fotografije na grafike iz druge ustvarjalne dobe vsem dobro znanega slikarja Lojzeta Spacala, vendar je to komaj zaznavno in težko rečemo, da je avtorica to načrtno iskala.

Razstava pa se ne izčrpa v iskanju abstraktnih oblik, pač pa preide tudi

na človeško figuro, kakor vidimo v drugem delu, kjer nas preseneti živordeča barva obleke, in to ponovno v dokaj originalnem detajlnem izrezu, kjer človeška figura ne igra nobene vidne vloge. Preseneti nas tudi edini portret, ki odslikava pogled v preteklost in prihodnost. Korak naprej predstavlja še dinamični skok s plastično kakor tudi ritmično govorico rok. Je to morda vdor Mediterana v sicer hladno govorico abstrakcije? Ta govorica se na koncu vrne v obliki zračnega vprašaja in s poigravanjem snežnega odtisa, ki ga lahko gledalec po mili volji obrača.

O abstraktni umetnosti se sicer ne da veliko govoriti in še manj jo razlagati, ker prav gotovo velja izrek Ansela Adamsa:

»Fotografija je kakor smešnica: če jo moraš razložiti, očitno ni uspela.«

»Zamisliti si abstraktno fotografijo, pomeni že samo po sebi korak naprej v vidni percepciji.«

Sreča revežev

Novela je prejela prvo nagrado na 44. literarnem natečaju revije Mladika

Tomo Podstenšek

Nekega julijskega jutra je malo pred Sânmartinom avtomobil povozil kokoš. Nesreča se je zgodila na slabo preglednem delu ceste, kjer je pred sicer blagim ovinkom vidljivost omejevalo visoko razraščeno grmovje. Žrtev je bila svoje usode kriva v toliko, da se je nahajala sredi cestišča, kjer ni imela kaj iskati. Ob upoštevanju omejenosti njenih za zrno graha velikih možganov pa se lahko še občutno večji del odgovornosti pripiše njenemu lastniku Dumitruju Popescu, ker kljub večkratnim opozorilom svoje žene Iliane v treh mesecih ni uspel zakrpati luknje v žičnati ograji, ki je obdajala njuno razpadajočo staro bajtico in skozi katero je pokojna kokoš pobegnila na prostost.

Povsem nedolžen pri vsej zadevi ni bil niti voznik avtomobila; njegova hitrost je namreč za dobrih dvajset kilometrov na uro presegala predpisano omejitev. V olajševalno okoliščino bi se mu morda lahko štelo slabo poznavanje podeželske ceste, po kateri je vozil prvič in še to zgolj zato, ker je bil del glavne ceste med Aradom in Oradeo zaradi obnovitvenih del zaprt in je moral na obvoz.

Omeniti velja še sporadično dejstvo, da je omenjena obnovitvena dela omogočilo sofinanciranje Evropske unije, kar lahko napelje tudi k morda vendarle malo prenačljenu zaključku, da so za tragedijo krivi predvsem birokrati v Bruslju, kakor so krivi za večino problemov, ki pestijo male ljudi in še manjšo perjad.

Voznik je takoj po trku silovito zavrl in kakšnih petdeset metrov naprej ustavil ob robu cestišča. Izstopil je iz avta, glasno zakašljaj zaradi dvignjenega prahu, na hitro ošinil sprednjo masko avtomobila in se nato peš vrnil do prizorišča

nesreče, kjer je ne popolnoma brez gnusa pobral povoženo kokoš ter jo odnesel na dvorišče zakonskega para Popescu.

Stari Dumitru je že stopil iz hiše, saj ga je na nenadejan obisk opozorilo glasno bevskanje dogodlakega in na pol slepega ščeneta, privezanega na zarjavelo verigo.

»Nico, tišina!« se je zadržal Dumitru in pes je v trenutku utihnil ter zbežal nazaj v strohneli stari sod, ki je služil namesto pasje hišice.

»Je to vaša kokoš?« je brez potrebe vprašal tujec; v bližini ni bilo namreč nobene druge hiše, o potovalnih zmožnostih nesrečne kokoške pa najbrž tudi ni vredno zgubljati besed.

Dumitru je pokimal in vzel ponujeno truplo. Na hitro ga je ošinil ter se malo potolažil; avtomobil čez kokoš ni zapeljal s kolesom in za v juho bo še dobra. Potem je ošinil neznanca v lepi mestni obleki in ga povabil v hišo.

»Tale gospod je povozil našo kuro,« je rekel Iliani in v dokaz zabrisal ptičji kadaver na mizo.

Gospod v lepi mestni obleki se je nestrpnostno prestopal in več kot očitno mu je bilo v zatohlem prostoru z rumenkasto umazanimi stenami nekoliko neprijetno.

»Malo se mi mudi, če se lahko čim prej dogovorimo za odškodnino ...« se je namrščil in s poudarjeno pomembnostjo iz žepa potegnil mobilni telefon ter ga po nekaj hitrih pritiskih na tipke takoj spet spravil.

Dumitru je že hotel zamahniti z roko, kaj bi komplicirali, kokoš je bila stara in razen tega je meso še čisto uporabno; takrat pa mu je žena poslala pomenljiv pogled, katerega sporočilo je po dvainštiridesetih letih zakona brez težav razvozlal.

»Prosim, sedite vendar! Sedite, sedite,« je ponovil in ponudil tujcu najboljši stol, ki ni skoraj nič škripal in pri katerem je bila razmajana samo ena noga. »Jaz bom prinesel domače žganje, Iliana pa bo narezala meso in sir, da se malo okrepčate, preden greste dalje.«

»Res ni treba, hvala,« se je gospod v lepi mestni obleki nerodno oziral okoli sebe in zaman iskal pomoč pri zaprašeni Kristusovi ikoni na zidu.

»Toliko da poskusite,« je Dumitru iz hladilnika že potegnil načeto steklenico in jima nalil. »Na varno vožnjo! Živeli!« je nazdravil in gospod v lepi mestni obleki se je vdal ter pogumno izpil do dna.

»Uh, močna. Ampak dobra! Slivovka?« je vprašal in Dumitru je zadovoljno pokimal ter mu spet natočil.

Iliana je medtem na mizo že postavila narezek in krožnike. »Kruh je od predvčerajšnjim, ampak mislim, da je še dober,« se je opravičila.

»Nič hudega,« je odvrnil gospod v lepi mestni obleki, ki je ob pogledu na narezano dimljeno meso in kose kozjega sira ugotovil, da je vseeno malo lačen. »Odlično! To je tudi vse domače, predvidevam?« je po nekaj grižljajih zamomljal s polnimi usti in Dumitru je znova prikimal. »Sicer skromno, ampak pošteno pridelano,« je ponosno dodal.

»To je najboljšje, ne pa tisto umetno sranje, ki ga prodajajo v supermarketih,« mu je pritrdil gospod v lepi mestni obleki. »Kupljena hrana se s tem ne more primerjati. Tisto meso je našopano s bog si ga vedi kakšnimi hormoni, paradižnik je sama voda, vse pa je brez pravega okusa ...« je nadaljeval s hvalo in je nadaljeval z jedačo in pijačo; Dumitru se je podvzival in mu še v tretje napolnil kozarec.

»To že, drugače pa ... Saj vidite, kako je tu pri nas, na kmetih. Vse propada, mladi odhajajo, samo starci še ostajamo,« si je drznil potarnati.

»No, vsaj hrano si lahko sami pridelate,« je menil gospod v lepi mestni obleki.

»Ja, ampak denar vseeno potrebuješ, je treba plačati vodo in elektriko, da o drugem sploh ne govorim! Lani nama je crknil televizor,« je Iliana pokazala na majhno starinsko škatlo v kotu sobe, »in si ne moreva kupiti novega. Penzije tako sami veste, kakšne so, včasih sva ob tem vsaj prodala

nekaj zelenjave na trgu, pa je za silo nekako šlo, zdaj pa nič več. Ne gre, ljudje ne kupijo. Pravi-jo, da je v trgovini ceneje. Nič ne pomaga, če je doma pridelano boljšega okusa, vsak gleda samo še na ceno ...«

Gospod v lepi mestni obleki je razumevajoče prikimal, k temu ni bilo kaj dodati in tudi če bi hotel, je imel prepolna usta.

»Iliana, skuhaj še kakšno jajce, gospod je gotovo lačen od poti. Prejšnji teden nama je zmanjkalo plina in zdaj kuhava na štedilnik na drva, ker enostavno nimava za bombo. Ni. Mogoče ob naslednji penziji, če bo kaj ostalo. Ali pa če nama bo sin kaj poslal iz mesta, čeprav tudi njemu ni lahko, dela v livarni, plača je mala, doma pa žena in dva otroka,« je Dumitru razlagal med zvijanjem starega časopisa; ko ga je uspel oblikovati v čvrst tulec, je z njim silovito udaril po mizi in razmazal mušje drobovje po plastičnem prtu. Tujec se je prestrašeno zdrznil in za hip prenehal z žvečenjem.

»Se opravičujem. Muha,« je pojasnil Dumitru in z umazanim nohtom kazalca pokazal na razpacan madež. »Kot sem prej dejal, res ni lahko, ampak midva se nimava navade pritoževati, z božjo pomočjo bo že nekako,« se je nato prekrižal in spet dvignil kozarec.

Gospod v lepi mestni obleki je odzdravil, a tokrat izpil le do polovice. »K vragu viski in konjak, čez domačo slivovko ga ni!« je zasoplo zajel sapo in z malo truda naredil še en kratek požirek.

»Če hočete vam lahko dam kak liter za domov,« se je domislil Dumitru.

»Lepo prosim, to bi bilo res prijazno od vas,« je bil gospod v lepi mestni obleki vidno presenečen.

Dumitru je z roko pomignil Iliani, ki je odhitela iz kuhinje in se vrnila s polno plastenko, na kateri je bila še zmeraj nalepljena rdeča nalepka od kokakole. »Steklenic nama je zmanjkalo, saj si lahko doma pretočite,« se je opravičila, dala žganje v rumeno vrečko in ga postavila na mizo poleg gosta.

»Nimamo veliko, ampak kar imamo, pa z veseljem damo,« je odločno pristavil Dumitru, Iliana pa je takoj zatem prinesla še krožnik s štirimi velikimi trdo kuhanimi jajci.

»Kakšna barva rumenjaka,« se je občudujoče začudil gospod v lepi mestni obleki, ko je načel prvega.

»Ja, to je od te,« je Iliana pomignila z glavo proti mrtvi kuri, ki je še vedno ležala na drugem koncu mize. »Grahka sem ji pravila. Najboljša nesnica, kar smo jih kdaj imeli. In ravno njo ste nam povozili,« si je iz koticčka očesa obrisala nevidno solzo.

»No, saj gospod Grahke gotovo ni povozil nalašč,« se je Dumitruju vendarle zdelo, da mora zadevo malo omiliti. »Ko smo že pri tem – ne da bi hotel biti malenkosten, nikakor, ampak morda je čas, da se pogovorimo o odškodnini ...«

Gospod v lepi mestni obleki, ki je bil že prijetno sit, je prikimal. »Tudi jaz bi rad, da se čim prej dogovorimo. Sploh, ker se mi zdaj pa res že precej mudi,« je odločno vstal in ponovil postopek jemanja telefona iz žepa in kratkega tipkanja s palcem. Ko je napravo spet pospravil, je pograbil pripravljeno vrečko s slivovko: »Če se strinjate, bi nastalo škodo pavšalno ocenil na kakšnih ...«

Pogledi Dumitruja in Iliane so bili pričakujoče prilepljeni na njegove od jedrač še zmeraj mastne ustnice.

»... tako, recimo štirideset evrov, če se strinjata?«

5. natečaj Radijskega odra za izvirno radijsko igro

Ob 70-letnici svojega neprekinjenega delovanja in v spomin na igralko in režiserko Marjano Prepeluh razpisuje Radijski oder natečaj za izvirno in še neobjavljeno radijsko igro na žensko tematiko v poljubni dramski obliki. Igra naj ne traja več kot 40 minut.

Predvidene so tri nagrade: **prva znaša 1.000,00€, druga 800,00€ in tretja 500,00€.**

Besedilo v dveh tipkanih izvodih (format A4) je treba poslati **do 15. maja 2016** na naslov Radijski oder, Ul. Donizetti 3, 34133 Trst. Rokopisi morajo biti opremljeni samo z geslom ali šifro, medtem ko naj bodo točni podatki o avtorju (ime in priimek, naslov, elektronska pošta in telefon) zaprti v kuverti, opremljeni z istim geslom ali šifro.

Nagrajenci bodo znani ob koncu meseca junija, nagrade pa bodo podeljene 14. oktobra 2016 na posvetu o radijski igri.

Dumitru je izbuljil oči in glasno pogoltnil slino. »Mislim, da je to povsem poštena vsota,« je tujcu hitro ponudil roko, preden bi si ta premislil. Gospod v lepi mestni obleki mu je segel v dlan in jo močno stisnil: »Resnično mi je žal, da je tako nanese, sploh, ker vidim, da živite v dokaj težkih razmerah. Ampak maska je rahlo popraskana in plastika ob robu sprednje desne luči je počena. Lahko pridete z mano in sami pogledate, če ne verjamete ... In mislim, da je vsem ljubše, če se dogovorimo tako, brez klicanja policije in zapisnikov ...«

Dumitru Popescu ni več slišal besed, zmedeno je še kar stresal tujčevo roko, dokler mu je ni ta skoraj izpulil iz prijema. Potem se je obrnil proti svoji ženi, ki je imela na obrazu izraz, ki je bil na las podoben izrazu uboge pokojne Grahke. Dumitru jo je nemočno pogledal, skomignil z rameni in odšel v spalnico, da bi iz skrivališča v zgornjem predalu nočne omarice vzel denar, ki sta ga dajala na stran za novi televizor. 🐾

Vladimir Kos

Pesem z bodénega srcá

Kar danes opevam, bi moral kdo peti vse leto, četudi pod vzdih gorjá: ta pesem je takšna, da hoče prodreti do strun, ki so tkivo človeškega dna.

Ta pesem drhti na ljubezni valovih, se ziba navzgor in navzdol v ocean, a ni je, kjer ždijo človeški bogovi in kjer je izvirek ljubezni neznan.

Odkod, o grobarji, ta pesem prihaja? Od Njega, ki vstal je od mrtvih, ubit. Ki smrti iztrgal je ključke od Raja – od ure Vstajenja odpira ga svit.

O, da bi prisluhnil cel svet melodiji: ta Človek – Sin Božji – od mrtvih je vstal, raztrgal je strune laži rapsodiji o Bogu, ki vsak Ga zaman bi iskal ...

*Vsem bralcem Mladike voščimo
vesele in blagoslovljene
velikonočne praznike!*

Uredništvo

Izhaja mesečno ▶ Leto 60

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, Ul. Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307
uprava@mladika.com
redakcija@mladika.com
www.mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z.o.z.

Registrirana pri trgovinski
zbornici v Trstu dne 21.4.1999
pod številko 114276.

Član USPI (Zveze italijanskega periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193
dne 6.4.1957
ISSN 1124 - 657X

Tisk: Grafika Soča d.o.o. -
Nova Gorica

Izhajanje revije podpirata
Urad Vlade RS za Slovence
v zamejstvu in po svetu
in Dežela FJK.

UREDNIŠKI ODBOR
Marij Maver
(odgovorni urednik),
David Bandelj, Andrej Černic,
Erika Jazbar, Ivo Jevnikar,
Saša Martelanc, Sergij Pahor,
Mitja Petaros, Nadia Roncelli,
Matjaž Rustja, Tomaž Simčič,
Breda Susič, Jernej Šček in
Ivan Žerjal.

SVET REVJE
Lojzka Bratuž, Silvija Callin,
Jadranka Cergol, Peter Černic,
Marija Češčut, Danilo Čotar,
Liljana Filipčič,
Diomira Fabjan Bajc,
Lučka Kremžar De Luisa,
Peter Močnik, Milan Nemač,
Adrijan Pahor, Bruna Pertot,
Ivan Peterlin, Alojz Rebula,
Peter Rustja, Marko Tavčar,
Zora Tavčar, Evelina Umek,
Neva Zaghet, Edvard Žerjal in
člani uredniškega odbora.

Posamezna številka Mladike
stane 4,00 €.

Celoletna naročnina za Italijo
in druge države 30,00 €;

po letalski pošti:
Evropa 50,00 €,
Amerika 60,00 €,
Avstralija 65,00 €.

Plačilo s poštnim tekočim
računom 11131331 -
Mladika - Trst.

Na banki: Zadrúžna kraška
banka - Banca di Credito Co-
operativo del Carso (IBAN: IT58
5089 2802 2010 1000 0016 916;
SWIFT: CCRTIT2TV00).

ZA SMEH IN DOBRO VOLJO

Politik obišče vojaško bolnišnico, kjer
mu predstavijo dvanajst mladeničev, ki
so vsi dobili kilo.
Politik se začudi: »Ne razumem, kako
da ste vsi zboleli ravno za kilo?«
»Komandir nam je naročil, naj vržemo
tank v zrak ...«

Mož se vrne iz službe: »Žena! Da-
nes sem bil v zavarovalnici in sklenil
življenjsko zavarovanje za dvajset
milijonov dolarjev!«
»Super! Zdaj ti pa ne bo več treba za
vsako malenkost obiskovati zdravnika!«

»Stric, ali si res ljudežerec?«
»Ha, ha, kdo ti je pa to rekel?«
»Oči je rekel, da živiš samo od svojih
sorodnikov.«

Šestletna Jacinta kaže mami risbo, ki jo
je narisala in pravi: »Glej, mama, narisala
sem Boga!«
Oče se vmeša: »Saj sploh ne vemo,
kakšen je Bog!«
Jacinta: »No, sedaj boste vedeli!«

»Gospod direktor, v vaši odsotnosti vas
je iskal gospod, ki je dejal, da vam bo
polomil vse kosti.«
»In kaj ste mu odgovorili?«
»Da mi je žal, ker vas ni!«

Mitja, ki bi rad kupil psa, je prišel k rej-
cu in pokazal na psa, ki mu je ugajal.
»Kakšen rodovnik pa ima ta žival?«
»Dragi gospod, ko bi ta pes lahko govoril,
ne bi hotel z nama spregovoriti niti
besedice, tako plemenitega rodu je!«

Franci se pripelje v avtopralnico z
močno obtolčenim avtom: »Pranje,
prosim!«
»Naj ga še zlikamo?« vpraša delavec v
pralnici.

Zaporniški paznik je dejal kolegu:
»Zapornik Vinko je ponoči pobegnil!«
»Skrajni čas! Zaradi njegovega piljenja
kar nekaj noči nisem mogel spati!«

LISTNICA UPRAVE

DAROV V TISKOVNI SKLAD:

Aleksander Cergol - 20,00 €; Rožica
Pertot - 30,00 €; Patrizia Krevatin -
10,00 €; Alojz Hlede - 20,00 €; Robert
Petaros - 20,00 €; Ludmila Nikolič -
20,00 €; Grazia Gerdol - 20,00 €.

DAROV V SPOMIN:

A Ob 40 letnici smrti očeta Jožeta
Peterlina daruje sin Ivan 50,00 € za
Mladiko.

Založba MLADIKA
priporoča v branje

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJARNICA

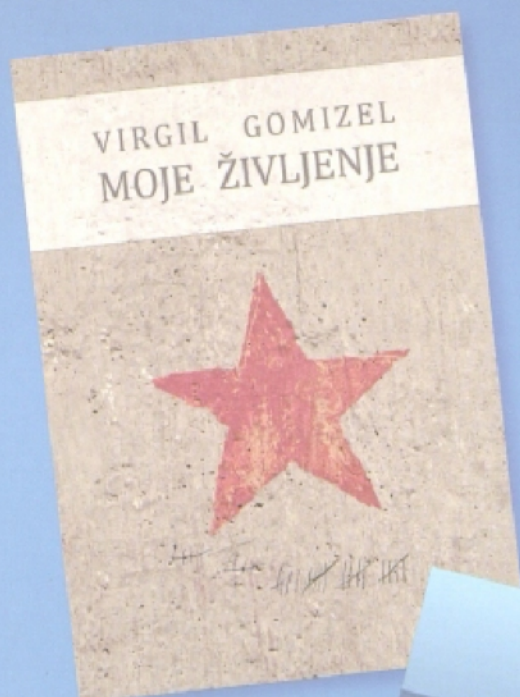
č 67

II 117 986 2016

920161309,2

COBISS

🐦 ZALOŽBA MLADIKA 🐦

Ul. Donizetti 3, 34133 Trst, Italija

tel. +39 040 3480818 · fax +39 040 633307

uprava@mladika.com · redakcija@mladika.com

www.mladika.com